

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2015

Kateřina Becková

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA NĚMECKÉHO JAZYKA

**Obsah učiva pracovních sešitů pro výuku německého
jazyka na 1. stupni základních škol**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Kateřina Becková

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Věra Krbůšková

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 29. června 2015

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Velmi bych chtěla poděkovat paní Mgr. Věře Krbůškové za odbornou konzultaci, cenné rady, podněty a připomínky, pomoc a spolupráci při vypracovávání mé diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	3
1 Teoretická část.....	5
1.1 Jazykové prostředky ve výuce němčiny, jejich členění a cíle	5
1.1.1 Fonetika a fonologie	5
1.1.2 Grafický systém - pravopis (ortografie)	9
1.1.3 Gramatická stavba řeči - morfologie	11
1.1.4 Slovní zásoba - lexikologie	15
1.2 Řečové dovednosti ve výuce němčiny, jejich členění a cíle.....	16
1.2.1 Základní řečové dovednosti.....	17
1.2.2 Kombinované řečové dovednosti	19
1.3 Reálie ve výuce němčiny a jejich vztah k mezipředmětovým vztahům.....	19
2 Praktická část.....	21
2.1 Analýza druhů cvičení z hlediska základních kritérií cizího jazyka.....	23
2.1.1 Cvičení k rozvíjení a osvojení jazykových prostředků.....	24
2.1.2 Cvičení k osvojení řečových dovedností.....	28
2.1.3 Cvičení k osvojení reálií.....	29
2.2 Způsoby a formy cvičení	29
2.3 Metodika k cvičením v pracovních sešitech.....	31
2.4 Obecná charakteristika pracovních sešitů	31
2.5 Statistická část	34
2.6 Analýza souboru pracovních sešitů Start mit Max 1 a Start mit Max 2 pro výuku německého jazyka na 1. stupni základní školy	37
Závěr.....	42
Resumé	45
Summary	46
Seznam literatury.....	47
Seznam obrázků a grafů	49
Seznam zkratk.....	50
Příloha 1	I
Příloha 2	II
Příloha 3	III
Příloha 4	IV
Příloha 5	IX

Příloha 6	XI
Příloha 7	XIV

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem se rozhodla zpracovat téma: „Obsah učiva pracovních sešitů pro výuku německého jazyka na 1. stupni základní školy. Důvodem mého rozhodnutí pro toto téma je skutečnost, že potřeba umět německý jazyk je nyní opětovně aktuální, neboť v současné době se výuka německého jazyka znovu navrácí do škol jako plnohodnotný předmět, což hodnotím jako správné a naprosto logické rozhodnutí. S dvěma německy mluvícími zeměmi, Německem a Rakouskem, máme nejdelší společnou hranici, podobné tradice a zvyky. Německo je naším největším obchodním partnerem a investorem.

Především v našem regionu Karlovarsko jsme úzce spjati s životem obou národů. V rámci Evropské Unie dochází ke stále častějším společenským, kulturním, církevním, sportovním setkáním, i ke spolupráci v oblasti školství. Tyto kontakty pozitivně ovlivňují naše žáky, kteří si tak uvědomují, že znalost německého jazyka pro ně může být užitečná a prospěšná v jejich dalším studiu a v profesním životě.

Aby si žáci mohli dobře osvojit německý jazyk, je potřeba vzdělaného učitele, jako důležitého činitele vyučovacího procesu výuky cizích jazyků. Nedílnou součástí pro práci učitele a žáků jsou vhodné, optimální, zajímavé a kvalitní učební pomůcky. Již po mnoho let patří k nejužívanějším pomůckám soubory učebnic a pracovních sešitů.

Ve své diplomové práci bych se chtěla zaměřit na obsahovou a formální náplň pracovních sešitů při výuce němčiny. Soustředím se též na využívání pracovních sešitů nejen ve škole, ale i v domácí přípravě na vyučování. Ráda bych se také zaměřila na to, které kompetence u žáků rozvíjejí činnosti při řešení úloh v jednotlivých cvičeních pracovních sešitů.

Pokusila bych se zjistit, do jaké míry plní pracovní sešity požadavky cizího jazyka, jež vycházejí z učiva prvního stupně základních škol, do nichž patří jazykové prostředky zvukové, grafické, gramatická stavba řeči, slovní zásoba, řečové dovednosti základní, kombinované, specifické, realie německy mluvících zemí a jejich propojení s mezipředmětovými vztahy.

Má diplomová práce bude obsahovat dvě části, teoretickou a praktickou. V teoretické části bych se ráda zaměřila na obecnou klasifikaci, charakteristiku, rozsah a obsah základních kritérií týkajících se výuky cizího jazyka.

V druhé, praktické části, bych se chtěla věnovat analýze cvičení v pracovních sešitech z hlediska nácviku jazykových prostředků, řečových dovedností a reálií o německy mluvících

zemích. Tuto část jsem si rozdělila na dva oddíly. V prvním oddílu se chci soustředit na rozbor a úroveň jednotlivých pracovních sešitů a ve druhém oddílu bych se soustředila na projekt Start mit Max. Tento PS na naší škole již mnoho let používám při výuce německého jazyka.

Jako cíl mé diplomové práce jsem si stanovila zhodnocení výsledků mé analýzy, postavení a úlohu pracovního sešitu, jakou funkci plní ve vyučovacím procesu. Chtěla bych vyřešit otázku významu cvičení, jejich obsahu a rozsahu. Chtěla bych se přesvědčit a potvrdit si svůj názor i zkušenost, že rozhodující činností při výuce cizího jazyka jsou řečové dovednosti. Jsem totiž toho názoru, že právě řečové dovednosti patří k základu pro Společný evropský referenční rámec pro výuku cizích jazyků, z něž vychází Evropské jazykové portfolio a naše školské plánování RVP a ŠVP.

1 Teoretická část

V této části práce bych se chtěla zaměřit na obecnou klasifikaci, charakteristiku, rozsah a obsah základních kritérií týkajících se výuky německého jazyka.

1.1 Jazykové prostředky ve výuce němčiny, jejich členění a cíle

Aby žáci dokázali komunikovat v cizím jazyce, je potřeba znát a zvládat jazykové prostředky. Bez této skutečnosti se nelze cizímu jazyku naučit. Hendrich (1988) ve své práci napsal, že *„pro didaktiku cizích jazyků je rozlišování jazyka (jako systému dorozumívacích prostředků) a řeči (jako aktuální aplikace těchto prostředků v procesu komunikace) nejen účelné, ale ve vyučování cizímu jazyku i osvědčené“* (s. 129).

Mezi jazykové prostředky patří prostředky zvukové, grafické, gramatické a lexikální. Při výuce německého jazyka na prvním stupni základních škol vycházíme z obecného pojetí jazykového systému. Musíme respektovat rozdělení jazykových prostředků do čtyř rovin a z těchto kritérií by měl vycházet i obsah pracovních sešitů (Hendrich, 1988).

1.1.1 Fonetika a fonologie

Fonologie se zabývá funkcí, chováním a organizací hlásek jako lingvistických jednotek. Popisuje to, jak fonémy (individuální hlásky ve fonologii) fungují v jazyce. Studuje tedy zvukovou stránku jazyka (Kovářová, 2003).

Fonetika zkoumá vlastnosti hlásek v oblasti artikulační, akustické a auditivní. Dělí je tedy podle způsobu a místa artikulace (Kovářová, 2003).

Výslovnost

Každý jazyk má svou soustavu fonetických pravidel, podle kterých se hlásky, slabiky a slova vyslovují. Prolíná celým procesem studia cizího jazyka. Fonetikou se zabýváme od počátku výuky cizího jazyka. Žáci si osvojují tyto návyky již v prvních hodinách výuky. Takto se snažíme co nejvíce mluvu přiblížit rodilým mluvčím, i když současné tendence v didaktice směřují k univerzálnosti (Ur, 2012).

Osvojování některých pravidel výslovnosti je pro žáky obtížné, musí se trpělivě, neustále důsledně kontrolovat, opakovat a procvičovat. Velmi v tom pomáhá pobyt v cizí zemi, poslech a sledování médií, například poslouchání rozhlasu a sledování televize. Fonetika prolíná celým procesem výuky cizího jazyka. Pro nácvik německé výslovnosti je třeba,

abychom se soustředili především na ty jevy, které jsou pro Čecha nejobtížnější, a ve kterých se nejčastěji chybuje.

Pro nácvik výslovnosti na prvním stupni uvádím některá pravidla z *Praktické mluvnice němčiny* (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980):

1. Abeceda (Příloha č. 7), kde se žáci seznámí s výslovností jednotlivých hlásek, především s - J - *jot*, Q - *ků*, V - *fau*, W - *vé*, Z - *cet*, seznámí se s rozdíly v diakritice, jelikož němčina nemá háčky nad souhláskami, čárky nad samohláskami a kroužek nad u.
2. Seznámí se se způsoby vyjádření délky samohlásek a měkkosti souhlásek.
Délka samohlásek se vyjadřuje:
 - a) zdvojením samohlásek - *der Staat, das Boot, der/die See, das Meer*
 - b) spojení samohlásek *ie* vyslovujeme jako dlouhé *í* (*die, sie, viel, die Ziege*), výjimkou jsou například *die Familie*, kdy jej vyslovujeme jako *famílije*, *die Ferien* čteme *férijen*, *Bulgarien* – *bulgárijen*, *Australien* - *austrálijen* atd.
 - c) v němčině existují tři přehlásky (samohlásky s dvojtečkou), jsou to: *ä*, které vyslovujeme jako naše *e* (*der Bär*), *ö* vyslovujeme jako temné *e* s výrazně zaokrouhlenými rty (*schön*), *ü* vyslovujeme jako temné *y* (*dünn*)
 - d) němčina nemá hlásku *ř*, ale na rozdíl od češtiny má znak pro písmeno ostré *β*, kdy ostré *β*, dvojité *s* a jednoduché *s* před souhláskou čteme jako *s* (*essen, du bist*)
 - e) měkkost některých hlásek se v němčině vyjadřuje skupinou souhlásek, např. *sch*, které čteme jako *š* (*die Schule, schon, die Schwester*), *tsch* čteme jako *č* (*Tschechien*), *sp* a *st* čteme jako *šp* a *št* pouze na začátku slov nebo po předponách (*der Sport, spielen, stehen, der Stuhl, aufstehen, verstehen*)
 - f) samohláska před *h* se vyslovuje dlouze, *-h-* se nevyslovuje (*wohnen* vyslovujeme *vónen*, *sehen* vyslovujeme *séen*)
 - g) v koncovkách - *er*, - *en*, - *el* nevyslovujeme *e* (*antworten, fragen, der Bruder, der Onkel*)
 - h) koncové *r* se vyslovuje zeslabeně či vůbec (*der Bruder, die Mutter, der Vater, die Tochter*)
 - i) před jednou souhláskou a na konci slova se samohláska vyslovuje dlouze (*die Schule* čteme *šůle*, *du* čteme *dů*, *so* čteme *zó*)

- j) písmeno *z* vyslovujeme jako *c* (*Zucker* vyslovujeme *cuka*), písmeno *s* se vyslovuje jako *z* mezi dvěma samohláskami a před samohláskou (*die Vase* vyslovujeme *váze*, *die Sonne* vyslovujeme *zone*), *tz* vyslovujeme jako *c* (*sitzen*, *jetzt*)
- k) *v* - vyslovujeme jako *ef* (*viel*, *der Vogel*, *vier*)
- l) před dvěma souhláskami nebo před zdvojenou souhláskou vyslovujeme samohlásku krátce (*die Mutter*, *die Schwester*, *schnell*)
- m) *ei* vyslovujeme *aj* (*mein*, *dein*, *klein*), *eu*, *äu* jako *oj* (*heute*, *Leute*, *Räuber*)
- n) *chs* vyslovujeme jako *ks/x* (*sechs*, *Sachsen*, *wachsen*, *Fuchs*)
- o) vyslovování hlásky *ch* se děje dvěma způsoby, jako předopatrové *ch-* *ich*, *mich*, *sich*, *dich* (Sasové ho vyslovují jako *š*) a zadopatrové po samohláskách *a*, *o*, *u*, *au* (*machen*, *kochen*, *suchen*, *auch*, *brauchen*)
- p) *ng* vyslovujeme jako nosové *n* (*singen*, *Inge*, *jung*)
- q) *rd*, *rg* vyslovujeme bez *r* nezněle (*Pferd*, *Burg*, *Berg*)
- r) *g* ve slovech *Garage*, *Massage* vyslovujeme jako *ž*
- s) znělé *b*, *d*, *g* vyslovujeme v němčině méně zněle (*drei*, *ganz*)
- t) *k*, *p*, *t* se vyslovují s tzv. nádechem *kch*, *ph*, *th* (*kommen*, *Post*, *Tafel*)
- u) koncovka – *tion* se vyslovuje jako – *cion*: *die Lektion*, *die Information* (s. 18 – 20).

Přízvuk

Přízvukem rozumíme zdůraznění některých slabik ve slově (slovní přízvuk) nebo některých slov ve větě (větný přízvuk).

a) Slovní přízvuk

Mezi českým a německým přízvukem je řada podstatných rozdílů. Německý přízvuk je dynamický, využívá síly výdechového proudu. Oproti českému přízvuku je německý slovní přízvuk velmi silný a je většinou na první slabice (*die Schule*, *machen*). Přízvučná slabika se tím podstatně odlišuje od ostatních slabik, jež přízvuk nemají a jsou vyslovovány podstatně slaběji. Silný přízvuk v němčině má za následek silnou redukci ostatních slabik nepřízvučných. Nedostatečně silný přízvuk patří v němčině k nejčastějším výslovnostním chybám u žáků i u dospělých. Jedná se o typickou interferenční chybu přenášenou z češtiny, neboť český přízvuk je poměrně velmi slabý a málo výrazný. Mezi přízvučnou a nepřízvučnou slabikou v češtině nevzniká tak markantní rozdíl, jako je tomu v němčině (Kovářová, 2003).

Nejdůležitější pravidla o německém slovním přízvuku jsou následující:

Nepřízvučné jsou neodlučitelné předpony, např. *be- besuchen*, *ge- gehören*, *er- erzählen*, *ver- verstehen*, *ent- sich entschuldigen*, *emp- empfehlen*, *zer- zersetzen*, předložky, např. *bei uns*, *Auf Wiedersehen!*, členy podstatných jmen, např. *das Kind*, *die Schule*, *der Vater*, *ein Zimmer*, např. osobní zájmena *Er fragt. Ich spiele*, zvrtné zájmeno *sich - Sie freut sich*, zápor *nicht - Ich komme nicht*. Odlučitelné předpony jsou přízvučné - *einkaufen*, *aufstehen*.

U složených slov je přízvuk na prvním slově určujícím – *das Krankenhaus*, *fernsehen*. Odlišný přízvuk může změnit význam slova, jako např. *August* - jméno x *August* - měsíc.

U složených slov zachováváme v němčině hranice jednotlivých slov a vyslovujeme je s tzv. rázem, při vyslovování obě části od sebe zřetelně oddělujeme - *über/all*, *Turm/uhr*. Cizí slova si zachovávají svůj přízvuk na konci slova - *Biologie*, *die Universität*, *der Professor*.

Ve výuce německého jazyka by učitel neměl zapomínat na správné vyslovování přízvučných slabik. Měl by děti nabádat k tomu, aby v němčině vyslovovali přízvučné slabiky s větší intenzitou, důrazem, silou. Naopak aby nepřízvučné slabiky, převážně koncovky, vyslovovaly redukovaně, slabě („polykaly koncovky“). Pokud si děti od začátku uvědomí správné používání přízvuku, velmi jim to usnadní osvojení pravidel výslovnosti. Znalost přízvuku ovlivňuje nejen fonetiku, ale i morfologii (časování sloves) s ortografií (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 20 – 23).

b) Větný přízvuk

Větný přízvuk je v němčině podobně jako v češtině spojen s jádrem výpovědi. Přízvuk může nést kterýkoliv slovní druh. Jeho umístění úzce souvisí s větným členěním a intonací. V emočním projevu odráží důraz postoj mluvčího k dané situaci (Kovářová, 2003).

Intonace (melodie)

Průvodním jevem každé věty je její melodie (intonace). Průběh větné melodie, změny síly nebo tempa hlasu a kladení pauz, jsou prostředky, které určují intonaci věty. Intonace je spojena s formováním promluvy na základě určitých rytmických skupin, které jsou typické pro daný jazyk. V němčině toto souvisí se silným přízvukem určitých slabik spojených s napjatostí na jedné straně, a na druhé straně s řadou slabších slabik, které podléhají silné redukci.

V současné němčině se prakticky používají větné melodie stoupavě klesající a klesavě stoupající. Stoupavě klesající melodie je typická pro běžná vyjádření. Charakterizuje ji pokles hlasu na konci věty. Objevuje se ve větách oznamovacích, rozkazovacích a doplňovacích otázkách (*Heute gehe ich ins Kino*). Klesavě stoupající větná melodie je typická pro otázky zjišťovací, pro věty zvolací a přací - *Gehst do heute ins Kino?*. Signalizuje též snahu o navázání kontaktu. Na konci věty hlas stoupá (Kovářová, 2003).

Intonaci věty často určuje citový postoj mluvčího ke konkrétní promluvě (Kovářová, 2003). Náviku intonace se při výuce němčiny na 1. st. ZŠ věnujeme jen okrajově.

1.1.2 Grafický systém - pravopis (ortografie)

Pravopis je definován jako „*souhrn pravidel všeobecně platných a závazných pro zápis mluvených hlásek a slov v určité době*“ (Bok, 1975, s. 22).

Tato pravidla se během historického vývoje reformují tak, aby reagovala na nově vzniklé situace a stupeň vývoje lidské společnosti. Němečtí jazykovědci na základě připomínek a velkému množství kritických hlasů od německých občanů i cizinců provedli reformu německého pravopisu. Tato pravidla jsou v platnosti od roku 1998.

Došlo k několika desítkám změn. K nejviditelnějším a nejznámějším, s kterými se seznamují již žáci na 1. st. ZŠ patří odstranění ostrého β , které bylo nahrazeno *ss* po krátkých samohláskách - dříve *Ich muß*, dnes *Ich muss, daß* x *dass*, *du ißt* x *du isst*, *naß* x *nass*, *Schloß* x *Schloss*.

Ostré β však muselo být z důvodů pravidel výslovnosti zachováno ve dvou případech. Prvním případem je jeho používání po dlouhých samohláskách - *groß*, *Fuß*, *Straße*, *Spaß* a tím druhým je používání β po dvou samohláskách - *weiß*, *draußen*, *heißen* (Verfasser, 1997, s. 7).

Při dodržování tohoto pravidla dochází v jeho psané podobě k určitým komplikacím, proto při posuzování chyb ve výrazech s ostrým β přistupujeme s určitou mírou tolerance. I v tisku a literatuře se může s technických důvodů psát místo ostrého β dvě *s*. Žáci na 1. stupni ZŠ se soustředí především na psaní tohoto písmene, jelikož psaní ostrého β je pro žáky obtížné. Ještě je třeba dodat, že ostré β nemá podobu velkého písmene, musí se tedy psát dvě velká *SS*.

Další změnou je spodoba (Verfasser, 1997, s. 7), kdy se pravidla pravopisu řídí podle původu slova - *platzieren* (dle *der Platz*) x *plazieren*, *nummerieren* (*die Nummer*) x

numerieren. Dle nových pravidel (1998) pravopisu se zjednodušilo psaní některých cizích slov, jako například *das Känguru* místo *Känguruh* (Verfasser, 1997, s. 159).

Velmi nezvyklým pravidlem je pro žáky psaní i vizuální vnímání trojhlásek, protože v našem jazyce se s tímto jevem prakticky nesetkávají. Toto pravidlo se týká jak souhlásek, tak i samohlásek u slov složených - *die Brennessel* místo *Brennessel* (*brennen* + *die Nessel* = *die Brennessel*, *das Bettuch* místo *Bettuch*, *der Seeelefant* místo *Seeelefant*). Před reformou se objevily tři hlásky, pokud šlo o dělení takového slova na konci řádku *Brennessel* (Verfasser, 1997, s. 7).

Změny nastaly u psaní velkých a malých písmen u některých druhů slov kromě podstatných jmen- *Wie sagt man das auf Deutsch* dříve *deutsch*. Přibyla velká písmena u některých druhů slov - *das Rote Kreuz* místo *rote*, *der Blaue Planet* místo *blaue* (Autoren, 1997, s. 189).

Změnilo se též psaní slov zvlášť místo dohromady například *kennen lernen* místo *kennenlernen*, *spazieren gehen* x *spazierengehen*, *Rad fahren* x *radfahren*. (Autoren, 1997, s. 605). Zjednodušilo se oddělování slabik, které se provádí podle mluvy, například *die Kis - te* místo *Ki - ste*, *das Fens - ter* x *Fen - ster* (Verfasser, 1997, s. 477). Podle nových pravidel se častěji používá pomlčka v různých případech, např. *10 - mal*, *11 - jährig*, *G - Dur*, *dass - Satz*, *die Fußball - WM/ EM*, *der 100 - m - Lauf*. U složených slov s trojhláskou lze použít pomlčky *die Schiff - Fahrt* (Verfasser, 1997, s. 74).

Pravopis obsahuje pravidla pro korespondenci mezi fonémy a grafémy, pravidla o užívání malých a velkých písmen, psaní slov zvlášť a dohromady, rozdělování slov na konci řádek, užívání interpunkčních znamének, jak zmiňuje ve své práci Hendrich (1988). Pokud dojde k porušení některého pravidla, mluvíme o pravopisné chybě. Pravopis se procvičuje formou diktátů, doplňovacích cvičení, testů.

Na základě svých zkušeností bych chtěla uvést několik příkladů nejčastějších pravopisných chyb, kterých se někteří mí žáci dopouštějí. Patří mezi ně například malé počáteční písmeno u podstatných jmen - *haus* x *Haus*, *zu hause* x *zu Hause*, některá slova píšící se zvlášť místo dohromady - *fern sehen* x *fernsehen* nebo naopak *radfahren* x *Rad fahren*, záměny písmen *s* a *ß* - *Strase* x *Straße*, *c* a *z* a *tz* - *ganc* x *ganz*, *sizen* x *sitzen*, *Schweitz* x *Schweiz*, *Artzt* x *Arzt*, dvojhlásky *Schüller* x *Schüler*, záměna dvou samohlásek *Wien* x *Wein*, *Ber* x *Bär*, vynechání písmene *shon* x *schon*, chyba v diakritice *durfen* x *dürfen*, vynechání čárky mezi větami nebo

psaní přebytečné čárky u spojek *und*, *oder*, používání interpunkčních znamének z českého jazyka *ů*, *š*, *í*.

V současné době se pravopisné chyby ve výuce cizího jazyka na 1. stupni ZŠ hodnotí a posuzují mírněji a shovívavěji, klade se větší důraz na slovní zásobu, výslovnost a konverzaci. Pravopis je pouze jakýmsi prostředníkem mezi zvukovou a grafickou stránkou jazyka. Písemný projev by však neměl být opomíjen a měl by být pravidelně zařazován ve školní i domácí práci žáků.

1.1.3 Gramatická stavba řeči - morfologie

Součástí každého jazyka je jeho gramatika. V procesu vývoje v různých oblastech života společnosti se mění a vyvíjí též jazyk a gramatika. Mění se její zákonitosti, pravidla, normy a tvary. Mluvíme o reformách a transformaci jazyka. Totéž platí i pro gramatiku německou. Gramatika (mluvnice) je lingvistická jazykovědná disciplína, která zkoumá a studuje základní prostředky jazyka a jejich uspořádání. Předmětem gramatiky je studium struktury slova a věty. Tomu odpovídá i dělení gramatiky na fonetiku, morfologii (tvarosloví), lexikologii, syntax (skladbu), stylistiku a ortografii. Morfologie odhaluje pravidla, jejichž pomocí se tvoří gramatické tvary slov. Jazyk je soustava dorozumívacích prostředků znakové povahy. Je nejdůležitějším sdělovacím prostředkem společenského styku ve všech oblastech života. Je nástrojem myšlení, slouží k vyjadřování duševních obsahů, citů a volních prvků, pomáhá rozvoji poznání a kultury. Slouží zpravidla celému etnickému kolektivu (národu). Dorozumívací proces probíhá ve formě mluvené nebo písemné. Podle původu lze jazyky rozdělit do několika rodin, v Evropě jde o jazyky indoevropské. Mezi ně patří kromě jiných jazyky germánské. Německý jazyk je jazyk ze západní skupiny germánských jazyků. Mluví se jím v Německu, Rakousku, Švýcarsku, Lucembursku a Lichtenštejnsku. V těchto pěti zemích je němčina úředním jazykem (Hendrich, 1988, s. 143).

Ve školách se vyučuje gramatika pedagogická. Pedagogická gramatika cizího jazyka má u nás podobu školní gramatiky (mluvnice). Její funkcí je zpřístupnit žákům sumu gramatických jevů a pravidel v ucelené, systematické, ale zjednodušené a přehledné podobě, jež jsou potřebné pro komunikaci v příslušném jazyce, a která usnadňuje dorozumění všem uživatelům daného jazyka (Hendrich, 1988).

Cílem výuky gramatiky cizího jazyka je zautomatizované ovládnutí gramatických jevů a struktur. To je základní předpoklad získání komunikativní kompetence, to znamená schopnost dorozumět se a vyjádřit své myšlenky (Hendrich, 1988, s. 145).

Při výuce gramatiky cizích jazyků se diskutuje o tzv. „gramatickém minimu“. Toto minimum chápeme dle Hendricha (1988) jako účelný výběr mluvnických jevů daného cizího jazyka, které jsou nezbytné pro dosažení komunikativního cíle stanoveného pro příslušný stupeň výuky, respektive pro dané potřeby žáků. Obecné gramatické minimum má tři stupně, a to elementární pro začátečníky a základní školy, základní pro střední školy a souborný pro vysokoškolská studia, jazykové školy, překladatelství a tlumočnictví (s. 146).

Existuje celá řada principů a kritérií výběru gramatického učiva. Pro výuku cizího jazyka na 1. st. ZŠ je důležité kritérium situační upotřebitelnosti, kde se vybírají gramatické prostředky, které mohou být využity v běžných životních situacích, kterými jsou například zdvořilostní fráze, představení se, rodina, kamarádi, koníčky, příroda, nakupování, sport, škola, dům, režim dne, oblékání a kritérium frekvence výskytu gramatických jevů, jež umožňuje rozhodovat v různých směrech, rozhoduje například o tom, které jevy mají být zařazeny do učiva (Hendrich, 1988, s. 146 - 149).

Nejvíce se vyskytujícími jevy jsou časování sloves v přítomném čase, pořádek slov ve větě jednoduché, základní větné členy, používání záporu *nein*, *kein*, *nicht*, základy skloňování podstatných jmen, používání osobních a přivlastňovacích zájmen, nominativ a akuzativ člena určitého a neurčitého, předložky s dativem a akuzativem, základní číslovky, určování času, předložky s časem, použití spojení *ich möchte*, příslovce místa a času, přídavná jména v přísudku, spojka *und*, *aber*, *oder*.

Uplatněním uvedených principů se redukuje tvorba gramatického učiva v učebním procesu. Specifickým problémem je otázka uspořádání vybraných gramatických jevů v rámci určitého minima. Vybrané gramatické učivo musí být uspořádáno vzhledem k učivu, které si žáci budou osvojovat a musí mít taktéž určitou gradaci. Problémem ale stále zůstává, která hlediska jsou pro pořadí gramatických jevů ve výuce cizího jazyka optimální. Existuje několik hledisek, z nichž výchozím je hledisko sémantické, které stanovuje pořadí gramatických jevů podle potřeb tématu, dále pak frekvenční, jehož prioritou jsou jevy, které se vyskytují ve větší frekvenci. Přednost též mají jevy, které slouží k tvoření dalších gramatických forem. (Hendrich, 1988, s. 150 - 152)

Vybrané gramatické minimum cizího jazyka nelze vyučovat izolovaně, neboť tvoří součást ostatních jazykových prostředků, které představují základnu pro nácvik cílových komunikativních dovedností. Existuje celá řada postupů, pro seznámení žáků s gramatickými jevy, významy a pravidly. Používají se dvě základní metody: „neuvědomělá“, kde se

gramatické jevy osvojují bez znalosti teorie, pravidel, pouček a „uvědomělá“, kde se gramatické jevy osvojují na základě teorie, týká se začátečníků. Kromě těchto základních metod se uvádějí též kombinované postupy (Hendrich, 1988, s. 152 -156).

Hendrich (1988) uvádí k nácvičku gramatického učiva tři typy cvičení:

- jazyková cvičení, ve kterých se žák zabývá materiální stránkou gramatického jevu (tvoření plurálu, záporu), obsahová stránka je druhořadá
- cvičení jazykově - řečová, kde jde jak o materiální, tak o obsahovou stránku (otázky a odpovědi)
- cvičení řečová, komunikativní, které obsahují komunikativní dovednosti a mohou se zde tolerovat drobné gramatické chyby (s. 154).

Při nácvičku poslechu a ústního projevu Hendrich (1988) v *Didaktice cizích jazyků* zmiňuje celou řadu gramatických cvičení, jsou to například cvičení:

- imitační (poslouchej a opakuj)
- substituční (nahrazování určitých slov nebo slovních spojení jinými slovy)
- kombinační, spojovací (žák správně řadí slova do vět, dodržuje pořádek slov ve větě a spojuje věty v souvětí- věta hlavní, vedlejší)
- transformační (žák vhodně mění strukturu věty)
- expanzivní, rozšiřující (žák vhodně do vět dosazuje určitá slova či slovní spojení)
- odpovědi na otázky, kdy žák vhodně odpovídá na otázky zjišťovací a doplňovací (s. 154).

Nácviček gramatické stavby a příslušného pravidla představuje nejdůležitější fázi vyučovacího procesu z hlediska gramatiky. Osvojení gramatiky je dlouhodobá záležitost, vyžadující soustavné opakování, procvičování a upevňování. Je nutné provádět pravidelnou kontrolu.

Jsem toho názoru, aby hlavně u začátečníků a nižších tříd bylo hodnocení a klasifikace tolerantní a shovívavá k drobným gramatickým chybám. Je lepší, když žáci při výuce cizího jazyka mluví, byť s chybami, než aby mlčeli z obavy, že použijí nesprávný gramatický tvar.

Němčina má tři pomocná slovesa *sein, haben, werden*. Na 1. stupni ZŠ se žáci seznamují s časováním prvních dvou.

Pomocná slovesa mají zvláštní časování, které musí žák ovládat bezpodmínečně, jelikož se používají v procesu výuky německého jazyka neustále. Kromě svého významu pomáhají tvořit další gramatické tvary, například perfektum, plusquamperfektum, konjunktiv, pasivum, futurum, v přísudku jmenném plní sloveso *sein* funkci spony, kondicionál přítomný. (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 125).

Pravidelná slovesa mají tyto koncovky: - *e, - st, - t* (singular), - *en, - t, - en* (plural). Tvoříme je odtržením infinitivní koncovky - *en* nebo - *n* a ke vzniklému kmeni přidáváme výše uvedené koncovky. Pokud však kmen končí na *d, t* - *arbeiten, antworten, warten, baden, bilden* a u některých *n* - *zeichnen, rechnen*, vkládá se před koncovku ve 2. a 3. osobě sg. a ve 2. os. pl. *e* (vložené *e*). Důvodem je lepší výslovnost a rytmus. (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 138 - 140).

Končí-li kmen na sykavku, tak je ve 2. os. sg. koncovka *t*. Tím se 2. a 3. os. sg. rovnají. Mezi sykavky řadíme - *s, - ss* (*lesen, essen*), ostré β (*heißen*), - *z* (*tanzen*), - *tz* (*sitzen, übersetzen*), - *x* (*boxen, faxen*) (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 140 - 141).

Nepravidelné časování sloves se týká pouze 2. a 3. os. sg., ve kterých dochází ke změně kmenové samohlásky, kdy se kmenové - *e* se mění v - *i*, řidčeji v - *ie* (*geben, sprechen, nehmen, helfen, essen, lesen, sehen*). Kmenové - *a* se mění v - *ä* (*laufen, fahren, schlafen, waschen, tragen, lassen, fallen*). Změna - *e* v - *i, ie* se týká též 2. os. sg. imperativu (*geben- gib, sprechen- sprich, essen- iss*). Jde zde o tykání jedné osobě (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 141).

Při časování sloves s odlučitelnou (oddělitelnou) předponou nebo částí se tato předpona nebo část oddělí a klade na konec věty hlavní (*einkaufen –ich kaufe ein, aufräumen – sie räumt auf, aufstehen – ich sehe fern, anziehen, anhaben, fernsehen*) (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 128).

Je potřeba zmínit se též o postavení slovesa ve větě jednoduché. Sloveso určité (časované) stojí ve větě hlavní na druhém místě (pozici) - *Ich wohne in Žlutice*. Toto se netýká zjišťovací otázky, zde je sloveso určité na prvním místě - *Sprechen Sie Deutsch?* Také se to též týká imperativu - *Komm! Kommt! Kommen wir! Kommen Sie!* Sloveso v infinitivu je na konci

věty – *Er muss Bio lernen. Ich gehe schlafen* (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 268 - 269).

Je-li ve větě sloveso způsobové a další sloveso či slovesa, do určitého (časovaného) tvaru dáváme vždy sloveso způsobové (modální). Další sloveso či slovesa stojí na konci věty - *Ich kann gut schwimmen. Mein Bruder kann gut Deutsch sprechen. Ich muss schlafen gehen* (Zapletal, Jungwirth, Kouřimská, 1980, s. 269, 273).

1.1.4 Slovní zásoba - lexikologie

Pokud budu citovat autora Valtu (1971), tak se lexikologií nazývá „*obor lingvistiky, zabývající se problematikou slovní zásoby přirozeného jazyka, především obecnými zákonitostmi její struktury a jejího vývoje*“ (s. 3).

Slovní zásoba je jeden z nejdůležitějších faktorů a požadavků při výuce cizího jazyka. Je základem komunikace. Bez určité znalosti slovíček není možné plnit další úkoly a cíle výuky cizího jazyka. Velký důraz zde klademe na práci se slovníkem. Slovník by měl být nedílnou součástí téměř každé vyučovací hodiny, jelikož patří mezi základní učební pomůcky při výuce cizího jazyka. Žáci by měli mít slovníky i doma, což bohužel není běžná praxe.

Při dorozumívání s cizinci patří znalost slovíček k rozhodujícím činitelům komunikace. Při orientaci v cizí zemi je důležitější bohatá slovní zásoba než znalost všech gramatických pouček a pravidel. Učitel by měl neustále procvičovat a opakovat slovní zásobu a výslovnost, protože jejich znalost je potřeba neustále v celém procesu výuky. Slovní zásoba se neustále rozšiřuje a obohacuje. Ve škole i v životě z ní neustále čerpáme. Při osvojování nových slov je důležitá i domácí příprava. Základní slovíčka by měli žáci perfektně ovládat, zapamatovat si je a umět je vzájemně překládat z češtiny do němčiny a naopak.

Ve výuce se kvantita slovní zásoby rozšiřuje postupně. U jednotlivých témat se vzhledem k věku žáků postupuje od základního učiva k rozšiřujícímu. Témata by měla být žákům blízká a úměrná jejich věku a schopnostem. Neučí se k danému tematickému okruhu veškerou slovní zásobu, ale postupně k určitému základu přibývají další pojmy. Podle autorek Fišarové a Zbrankové (2000) musí být přístup k osvojování nových slov aktivní a tvořivý se zapojením co nejvíce smyslů: zrak (konkrétní předměty a obrázky), sluch (audionahrávka, kontakt s rodilým mluvčím), hmat (konkrétní předměty a prostředí), čich a chuť (potraviny).

Každý jazyk je přístupný, otevřený pojmům z cizích jazyků (slova přejatá). Jde především o odborné výrazy a výrazy mezinárodně používané. V němčině se používá mnoho slov latinského původu. Tento multikulturní proces ulehčuje studium cizích jazyků a upevňování mezilidských vztahů. V jazyce vznikají nové pojmy, výrazy (neologizmy) a zanikají málo frekventovaná a vývojově zastaralá slova (archaizmy).

Při výuce slovní zásoby se nezaměřujeme pouze na jednotlivá slova, ale i na ustálená slovní spojení, fráze s reakcí. Jsou to například:

- pozdravy - *Guten Tag!* x *Auf Wiedersehen!*
- poděkování - *Vielen Dank! Danke schön/ sehr!* x *Bitte! Nichts zu danken!*
- představení se, prosba - *Bitte*, omluva - *Pardon! Entschuldigung!*
- přání - *Ich wünsche dir..., Guten Appetit!* x *Ebenfalls! Gute Reise! Viel Glück! Viel Spaß/ Gesundheit!*
- vítání – *Willkommen!*

Důležitou roli při osvojování slovní zásoby má motivace, „učí-li se žák se zájmem, je-li například motivován vyhlídkou na brzké uplatnění svých jazykových znalostí, osvojí si nové výrazivo rychleji, snadněji a trvaleji“ (Hendrich, 1988, s. 138). Osvojování slovní zásoby je celoživotní proces a bez znalosti cizího jazyka se v dnešní době velmi obtížně uplatňujeme.

1.2 Řečové dovednosti ve výuce němčiny, jejich členění a cíle

Hendrich ve své knize uvádí, že pokud jsou „jazykové prostředky stavebním materiálem a systémem pravidel, potom řečové (komunikativní) dovednosti představují jednotlivé druhy vlastní řečové činnosti. Řečovými dovednostmi chápeme schopnost používat cizího jazyka za účelem komunikace v oblasti zvukové, nebo psané podoby jazyka“ (1988, s. 186).

Řečové dovednosti se rozdělují:

a) na základní

- receptivní (pasivní), kam patří poslech a čtení s porozuměním
- produktivní (aktivní), kam patří cizojazyčný ústní projev (mluvení), cizojazyčný písemný projev (psaní)

b) na kombinované, které vznikají kombinací produktivních základních řečových dovedností (mluvení – psaní a naopak)

c) na specifické- překlad, tlumočení (Hendrich, 1988, s. 186).

Do kombinovaných řečových dovedností patří hlasité čtení, což je psaná podoba převedená do zvukové podoby, a psaní dle diktátu, které představuje zvukovou podobu převedenou do psané (grafické) podoby (Hendrich, 1988, s. 186).

Existují dva typy specifických řečových dovedností- překlad z mateřského jazyka do cizího jazyka a tlumočení, které dle Nitsche (1995) „převádí činnost, při které dochází k dorozumívání mezi osobami hovořícími různými jazyky“ (s. 110). Tyto dovednosti nejsou předmětem osvojování cizího jazyka na základní škole, týkají se vysokoškolského studia cizího jazyka.

Při výuce cizích jazyků na prvním stupni základní školy se více zaměřujeme na rozvíjení řečových dovedností, které jsou nezbytné pro dorozumívání v praktickém životě, více času věnujeme ústnímu projevu před písemným. Volíme takové formy (scénky, situace z běžného života dětí, jednoduché dramatizace), do kterých zapojujeme všechny žáky, čímž se snáze odbourává stud, zábrany, tréma a ostýchavost. I slabší žáci plní svou roli, což je více motivuje.

1.2.1 Základní řečové dovednosti

Receptivní (pasivní) - četba a poslech s porozuměním

V dnešní vyspělé multikulturní a civilizované společnosti, v podmínkách vědeckotechnického pokroku a rozšiřujících se mezinárodních styků a cestovního ruchu nepochybně roste význam čtení. Stále se zvětšuje množství informací uváděných v odborných publikacích, knihách a v médiích (internet, facebook, chat, tisk - noviny, časopisy).

Čtení má význam jako komunikativní dovednost. Dovednost číst a komunikovat je nezbytná i při pobytu (práce, studium) nebo návštěvě v cizí zemi, kde je nutné a dobré rychle rozumět nejrůznějším nápisům, upozorněním, informacím a správně na ně reagovat. Příležitost k četbě v cizím jazyce je nepoměrně větší než příležitost k cizojazyčné konverzaci, psané informace jsou všude kolem nás, proto je důležité umět je správně přečíst a pochopit.

Menší děti se většinou stydí mluvit, mají obavy z případných chyb, a přesto se mohou dobře orientovat v cizí zemi na základě pochopení psaných výrazů. Předpokladem ovšem je jejich dostatečná slovní zásoba.

Dosáhnout určité úrovně čtecí dovednosti je jedním z důležitých komunikativních cílů při výuce cizího jazyka. Čtení je spolu s poslechem dovedností receptivní. Nepředpokládá aktivní

znalost jazykových prostředků, jako je tomu u ústního a písemného vyjadřování, nýbrž jen schopnost znovupoznávat tyto prostředky a chápat smysl textu.

Pro děti je mnohem snazší text číst než ho poslouchat, což se mi u dětí již mnohokrát potvrdilo. Jednotlivé řečové dovednosti tvoří jednotu a navzájem se podporují. Časté čtení působí pozitivně na poznávání, osvojování a upevňování jazykových prostředků. Mluvíme-li o čtení, máme na mysli nejen čtení souvislých textů, ale i čtení slov, slovních spojení a izolovaných vět.

Důležitou etapou je čtení s porozuměním. Vybíráme texty jednoduché, srozumitelné, s minimálním počtem zatím neprobraných slovíček. Snažíme se volit články, úryvky, které jsou dětem blízké, např. pohádky, básničky, témata z běžného života, z blízkého okolí, z rodiny, školy atd. Návčik porozumění textu se provádí různými formami, postupuje se od úkolů jednoduchých ke složitějším. Používají se jednoduché otázky, na které dítě odpoví slovem, později i celou větou, otázky s variantními odpověďmi (a, b nebo a, b, c či a, b, c, d) u kterých je důležité, aby byla správná pouze jedna varianta, otázky zjišťovací (ano, ne) a doplňování správných slov do vět v textu (viz příloha 4). Musíme zvolit takový text, ve kterém se vyskytují různá fakta, konkrétní data a údaje (názvy, jména, časové údaje, barvy, zvířata, předměty, činnosti) (Hendrich, 1988, s. 224).

Produktivní (aktivní)

Mezi produktivní řečové dovednosti řadíme mluvený (ústní) projev a projev písemný. Ústní projev má více forem a stupňů a navazuje na poslech. Základním stupněm je konverzace s tematikou běžného dne, tj. pozdravy, osobní informace, určování času, počasí, zdraví, bydlení. Vyšším stupněm ústního projevu je popis, zpráva, krátké vyprávění, náročnější rozhovory- rodina, škola, cestování, sport, zábava. Nejobtížnějším stupněm je konverzace na libovolné téma, diskuze, referáty.

Při mluvení cizím jazykem překonávají děti různé obtíže a zábrany, které pramení z omezeností prostředků, jimiž člověk disponuje při vyjadřování svých myšlenek v cizím jazyce, při napodobování cizí výslovnosti. Žáci mají obavu z dělání chyb a ze zesměšnění. Učitel by měl tyto problémy postupně a trpělivě odstraňovat a tím vytvořit lepší, důvěřivější atmosféru v kolektivu.

Písemný projev je řečová dovednost, kterou převádíme myšlenkový obsah do písemné podoby jazyka. Psaní podporuje též rozvoj ústního vyjadřování, čtení a poslechu. Vzájemně

se tyto složky doplňují a ovlivňují. Vede žáky k používání slovníků a dalších pomůcek. V písemném projevu se žáci učí doplňovat jazykové znalosti a ověřovat si správnost svého projevu. Je důležitým činitelem při rozvíjení dovedností potřebných k samostatnému učení (Hendrich, 1988, s. 186 - 245).

Učitel německého jazyka by měl žáky orientačně seznámit i s odlišnostmi tvarů českého a německého malého, například malého *m*, *r*, *t* a velkého psacího písma, například velkého *A*. Jejich znalost je důležitá při písemné komunikaci s rodilým mluvčím. Musíme však dát pozor, aby žáci nepřejímali tyto tvary do psaného projevu v českém jazyce. Písemný projev žáků musí být učitelem důsledně sledován a opravován, aby si žáci chyby ihned uvědomovali. Pokud si totiž chyby v psaném projevu zafixují, velmi těžko se jich poté odnaučují.

1.2.2 Kombinované řečové dovednosti

S touto řečovou dovedností se žáci seznamují prostřednictvím četby s ústní reprodukcí nebo psaním dle poslechu či diktátu. Při ústní reprodukci žáci ústně reprodukují obsah textu, odpovídají na otázky (dramatizace textu, scénky). Při písemné reprodukci písemně reagují na zvukovou podobu jazyka (diktáty, písemné odpovědi na to, co slyší z audionahrávky, od učitele, z televize, psaní a zpracovávání poznámek) (Hendrich, 1988, s. 211 - 236).

Během výuky německého jazyka na 1. stupni základní školy se věnujeme hlavně řečovým dovednostem základním a kombinovaným. Ze specifických řečových dovedností se využívá pouze překlad jednoduchého textu a překladová cvičení (slovíčka, krátké věty, fráze).

Ze všech čtyř dovedností, kterými jsou poslech, mluvení, čtení a psaní, se mluvení zdá být intuitivně tím nejdůležitějším. Výukovým cílem by mělo být to, aby žáci opravdu co nejvíce mluvili a jejich komunikace probíhala na akceptovatelné úrovni, tedy aby chyby ve výslovnosti, slovní zásobě a gramatice nebránily v plynulé komunikaci (Ur, 2012).

1.3 Reálie ve výuce němčiny a jejich vztah k mezipředmětovým vztahům

Při výuce cizího jazyka se žáci automaticky seznamují s reáliemi cizích zemí. Reáliemi rozumíme věcné údaje a charakteristická fakta či rysy určitého národa nebo státu. Tyto jevy se vyskytují ve všech oblastech života určité země, národa například v jazyce, kultuře, literatuře, historii, geografii, umění atd. S reáliemi se děti seznamují jak ve škole při výuce, tak i při cestování.

Jelikož se reálie týkají mnoha oblastí života určité země, tak se do výuky reálií německy mluvících zemí promítají i prvky, zvláštnosti a typické jevy z jiných vyučovacích předmětů. Mluvíme tak o mezipředmětových vztazích.

Žáci při výuce německého jazyka využívají informace z jiných předmětů, např. z vlastivědy (sousední státy ČR a jejich hlavní města, pohoří, vodstvo, měna, orientace na mapě, známé a populární osobnosti, památky), přírodovědy (fauna, flora, části těla, zdraví a nemoci), hudební výchovy (hudební skladatelé, ukázky z děl, písně, hymny), tělesná výchova (slavní sportovci, sporty, sportovní zeměpis), výtvarná výchova (malíři, známé obrazy, barvy, vlajky), matematika (číslovky, převody měny, nákupy, měřítko mapy, letopočty), literatura (spisovatelé, známá díla, próza, poezie, dramatizace pohádek), anglický jazyk (přejatá slova).

S reáliemi se žáci seznamují nejen z učebnic, ale i jiných zdrojů (časopisy, film, dokument, internet, literatura, přednáška). Velkým přínosem je, pokud učitel vypráví své zážitky či zkušenosti z pobytu, cest, studia v příslušné cizí zemi. Zaujmout a obohatit znalosti mohou i různé prezentace z cest. Informace o dané zemi by měl učitel přizpůsobit věku, intelektu a zájmům žáků. Chlapce více zajímá technika, sport. Děvčata se více zajímají o módu, hudbu, film.

Jsou však informace, které by měli znát všichni žáci, jako jsou hlavní města, vlajka, hymna, měna, důležité osobnosti, základní geografické údaje, protože *„získávání poznatků o reáliích cizí země je nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu. Tato fakta jsou zároveň klíčem k pochopení mnohých jazykových jevů“* (HENDRICH, 1988, s. 114, 115).

Výuka reáliím je pro žáky velmi poutavá, obohacující, inspirující a motivující. Žáky tyto poznatky nejen zajímají, ale také je navíc připravují na jejich dospělý život v občanské, pracovní i osobní sféře tak, jak je to charakterizováno v RVP pro ZŠ v průřezových tématech *„Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech a Multikulturní výchova“*. Reálie přispívají k rozvoji, prohloubení, rozšíření a integraci vědomostí potřebných pro porozumění sociálním a kulturním odlišnostem mezi národy, pro srovnání projevů, společných znaků a odlišností kultury v evropském a globálním kontextu a obecné orientaci v evropském prostředí. Skutečnost, že se žáci seznamují s odlišnými kulturami, jim napomáhá rozvíjet smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci, což vede k chápání a respektování rozmanitosti kultur, ale i k uvědomění si vlastní kulturní identity, tradic a hodnot (RVP, 2013).

2 Praktická část

V praktické části bych chtěla provést analýzu pracovních sešitů z různých pohledů, a sice z hlediska kritérií jazyka, obsahu pracovních sešitů, jejich významu, kvality a úměrnosti k věku žáků.

Teoretické závěry, výsledky zkoumání, zásady, principy a kritéria se při vlastní výuce cizímu jazyku ve škole aplikují, přenášejí do konkrétní praktické činnosti učitele a žáků.

Jako prostředek zde slouží, kromě jiných učebních pomůcek, pracovní sešity a jejich hlavní náplň - cvičení. Ta by měla být koncipována a zaměřena podle kritérií uvedených v teoretické části mé diplomové práce. Jde o zpětnou vazbu, která potvrzuje proces, jenž vede ke kýženému cíli, tj. k praktickému osvojení cizího jazyka. Jednotlivá cvičení by měla být úměrná věku, schopnostem a stupni vzdělanosti jednotlivých žáků.

Vedle dominantního postavení angličtiny se v posledních letech vrací do škol i výuka německého jazyka jako druhý cizí jazyk. Pro výuku německého jazyka již existuje celá řada projektů, učebnicových souborů (učebnice, pracovní sešity, metodické příručky) a mnoho dalších pomůcek (audionahrávky, slovníky, tabulky, nástěnné tabule, mapy, gramatické přehledy).

PS obsahuje soubor různých cvičení, podle kterých se procvičuje učivo stanovené v RVP. Učitel si dle učebního plánu pro cizí jazyk zpracuje tematický i časový plán. Poté si k jednotlivým vyučovacím jednotkám zpracuje přípravu na vyučovací hodinu. Dle plánu vede výuku a při přenášení vědomostí, dovedností a návyků na žáky používá celou řadu učebních pomůcek. V současné době je můžeme rozdělit na klasické a technické. Základní klasickou učební pomůckou je učebnice a pracovní sešit.

Podstatnou částí PS jsou cvičení k jednotlivým okruhům učiva v učebnici. Některé PS obsahují na konci okruhu shrnutí probraného učiva, popřípadě opakovací testy. Jednotlivá cvičení mají různý charakter, můžeme je tak rozdělit na jednotlivé typy. Patří mezi ně cvičení obrázková, grafická a textová. Specifickým typem cvičení jsou opakovací cvičení.

a) *obrázková (výtvarná)*

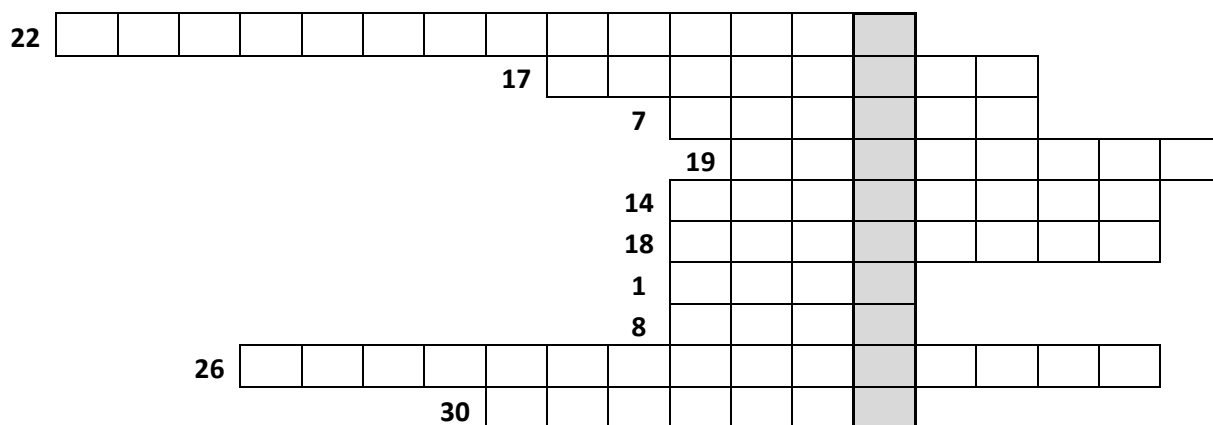
Jsou zastoupena ve větší míře u začátečníků a v nižších ročnících. Obsahují obrázky, plakáty, pozvánky, přání, náčrtky, kresby, schémata předmětů, stavby, mapky, plánky, krajinky, fotografie, ilustrace.

S obrázky děti pracují několika způsoby, buď o něm něco říkají či ho popisují nebo ho samy dotvářejí nebo vytvářejí. Již v prvních hodinách výuky německého jazyka děti vedeme k porovnávání obrázků, ilustrací a jevů na nich zobrazených. V metodické příručce O. Fišarová a M. Zbranková (2001) uvádí, že „*obrazový materiál, videonahrávky a vlastní kresby výrazně podporují dětskou fantazii a tvořivost*“ a posilují schopnost zapamatovat si jednotlivá slova i slovní spojení. Obrázkové příběhy a komiksy dětem přibližují situaci, prostředí, děj, upozorňují je na detaily a zlepšují porozumění (s. 8).

b) *grafická*

Jejich obsahem jsou různé obrazce, tabulky, dvojsměrky, křížovky, hádanky, šipky, schémata, symboly, piktogramy. S grafickými cvičeními žáci pracují jako s izolovaným celkem, za použití učebnice nebo jako se součástí jiného cvičení. Při řešení těchto úkolů se často používají čísla a písmena, křivky, výsledek řešení se zapisuje do tabulek.

Ergänze.

Obr. č. 1 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 57)

c) *textová*

S přibývajícím věkem žáků se jejich počet zvyšuje, délka prodlužuje a obtížnost graduje. V sešitech se objevuje psací i tiskací písmo, které výrazně převažuje. Toto je správný přístup, neboť si žáci osvojují jak tištěnou (literatura, tisk) tak i psanou formu a podobu písma (dopis, přání, pozvání).

d) *kombinovaná*

V těchto cvičeních se kombinují texty s výtvarnými prvky, výtvarné s grafickými nebo prvky textové s grafickými. Pro žáky jsou tato cvičení názornější, srozumitelnější a lépe pochopitelná.

e) *pro chytré hlavy*

Jde o specifická, obtížnější cvičení pro bystřejší žáky. Dá se mluvit o jakési vědomostní nadstavbě. Vypracování těchto úkolů bývá dobrovolné, působí motivačně, rozvíjí logické myšlení a dětskou fantazii.

Suchspiel - umíš najít a opravit chyby (vždy jen jedna věta - a, b, c je správně):

1. a) Ich habe ein Hund.	4. a) Hans malte ein Katze.
b) Peter hat einen Hund.	b) Kinder essen einen Katze.
c) Wir hatten einen Hund.	c) Malt Ute eine Katze?
2. a) Peter spielt Fußball.	5. a) Vati fotografiert einen Haus.
b) Peter schwimmt Fußball.	b) Mutti und Vati fotografieren eine Haus.
c) Peter schreibt Fußball	c) Ich fotografiere Petra.
3. a) Oma koche Suppe.	
b) Wir kochen Suppe.	
c) Opa schwimmt Suppe.	

1	2	3	4	5
<i>b</i>				

Obr. č. 2 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 41)

2.1 Analýza druhů cvičení z hlediska základních kritérií cizího jazyka

Každé cvičení obsahuje určitý cíl, tzn. co procvičovat, jaké učivo, téma. Cvičení je jednou z forem učení, tj. slouží k osvojování vědomostí a schopností žáků. Slouží k opakování, procvičování a upevňování učiva dané lekce. Je pomocníkem učebnice, učitele i žáků. Jejich

obsah a forma respektuje didaktické a metodické principy a zásady. Cvičení by měla být srozumitelná, zajímavá, nápaditá, kreativní, inspirující, motivující. Jsou souborem úkolů, které žáci řeší a zpracovávají.

Z hlediska jazykových prostředků jsou to cvičení gramatická, do kterých patří následující druhy: fonetická, morfologická, lexikologická, syntaktická, stylistická a pravopisná. Z hlediska řečových dovedností jde o řečové dovednosti základní, ke kterým patří cvičení receptivní (pasivní) a produktivní (aktivní). Dále sem patří cvičení napomáhající k rozvoji kombinovaných řečových dovedností, tj. hlasité čtení a diktáty, cvičení rozvíjející specifické řečové dovednosti a cvičení zaměřená na realie, tj. cvičení, pomocí kterých žáci získávají základní poznatky o německy mluvících zemích (Německo, Rakousko, Švýcarsko).

2.1.1 Cvičení k rozvíjení a osvojení jazykových prostředků

Cvičení fonetická

Procvičují správnou výslovnost, avšak výslovností bychom se měli zabývat soustavně, důsledně a pravidelně i ve všech ostatních řečových cvičeních a po žácích ji neustále vyžadovat, procvičovat, opakovat a zdokonalovat.

Pracovní sešit začíná úvodním (vstupním) fonetickým kurzem, z něhož uvádím některé příklady. Většinou PS začínají správnou výslovností písmen německé abecedy, následuje výslovnost pozdravů (zde by měl učitel zdůraznit a vyžadovat správný přízvuk, intonaci a emocionální zabarvení, neboť pozdrav by měl vyjadřovat určitý vztah, vřelost, slušnost, pozdrav je významným výchovným prvkem), barev, dnů v týdnu, číslovek, měsíců v roce, ročních dob. Žáci převádějí psanou podobu do zvukové (kombinovaná řečová dovednost). Na ně navazují cvičení, kde žáci hláskují jména a příjmení.

Hör zu und sprich nach.

Poslouchej a opakuj.

Montag	Dienstag	Mittwoch	Donnerstag	Freitag	Samstag	Sonntag
Sonntag	Samstag	Freitag	Donnerstag	Mittwoch	Dienstag	Montag
Donnerstag	Mittwoch	Montag	Freitag	Sonntag	Dienstag	Samstag

Obr. č. 3 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 8)

Cvičení morfologická

Upevňují užívané tvary ohebných slovních druhů. V PS je celá řada cvičení, ve kterých si žáci procvičují, opakují, prohlubují a upevňují správné morfologické tvary a jevy.

Jsou to cvičení na časování sloves pomocných *sein, haben* (viz příloha 1), pravidelných *spielen, malen, kaufen, kochen, schwimmen, reisen, fliegen, heißen, wohnen, liegen, singen, kommen, gehen, trinken, telefonieren* (viz příloha 2), některých často užívaných nepravidelných sloves *essen, lesen, geben, fahren, laufen, helfen, sehen, tragen* (viz příloha 3), sloves s neodlučitelnou předponou, kde učitel připomene, že neodlučitelné předpony jsou nepřízvučné - *besuchen, gehören, erzählen*, sloves s odlučitelnou předponou nebo částí - *aufräumen, aufstehen, anhaben, mitspielen, fernsehen* (viz příloha 3), sloves složených ze dvou slov - *Rad fahren, Ski laufen, weh tun* (viz příloha 3), způsobových sloves *müssen, können*, konjunktivu préterita způsobového slovesa *mögen - ich möchte* a slovesných vazeb s akuzativem - *haben, malen, zeichnen, fotografieren, kaufen*.

Nacházejí se zde cvičení týkající se podstatných jmen – skloňování podstatných jmen v sg. (člen určitý a neurčitý v pořadí nominativ, akuzativ a dativ), předložkové vazby na otázku *Wo?* – dativ, *Wohin?* – akuzativ. *Wann?* - dativ, jde o předložky s významem místním (*in* – dativ + akuzativ sg., *zu, mit, nach, aus, bis zu, von*) a časovým (*im = in dem* - měsíce a roční doby, *am = an dem* - dny v týdnu, *um* - určování času), cvičení zaměřená zájmena osobní a přivlastňovací v singuláru a plurálu, zápor *nicht, kein* a zápornou odpověď na otázku zjišťovací – *Nein*.

Ergänzt!

schreiben

Wir _____ ein Diktat. Wer _____ nicht? Gitti, du _____ nicht.

wandern

Mein Vater und meine Mutter _____ gern. Ich _____ auch gern. Hans ist faul, er _____ nicht gern.

baden

_____ du gern? Ja, ich _____ gern. Milan und Hans _____ auch gern.

Obr. č. 4 (Kouřimská, Jelínek, Kettenburg, Nöbauer, 1998, s. 27)

Cvičení syntaktická

Tato cvičení se zabývají správným řazením slov ve větách. Žáci si zde osvojují pořádek slov ve větě (přímý a nepřímý), postavení a funkci větných členů, formulaci otázek zjišťovacích a doplňovacích, seznamují se se stavbou německé věty.

Bilde Sätze:	Tvoř věty:
1. habe – ich – Hund – einen (.) _____	_____
2. Petra – Katze – eine – hat (.) _____	_____
3. hast – Was – zu Hause – du (?) _____	_____
4. ein – Ihr – Auto – habt (.) _____	_____

Obr. č. 5 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 45)

Cvičení lexikální

V těchto cvičeních si žáci prohlubují slovní zásobu, v každé lekci se seznamují s určitým počtem nových slov, pojmů, výrazů. K podstatným jménům se učí členy. Seznamují se se složenými slovy, slovními spojeními, zkratkami a významem slov (antonyma, synonyma, homonyma), s určováním času, s příslovci místa – *links oben, unten, in der Mitte*, s číslovkami základními, dny v týdnu, měsíci a ročními dobami. Důležitá je zde práce s různými slovníky.

Vorgestern war ...		Welcher Tag ist morgen?	
Dienstag	(gestern)	(heute)	?
Freitag			
Mittwoch			
Donnerstag			

Obr. č. 6 (Seeger, 1993, s. 14)

Cvičení stylistická

Žáci si v těchto cvičeních zkoušejí používání slov, pojmů, výrazů, frází a z nich vytvářejí delší celky, tzv. krátká slohová cvičení, kdy vytvářejí pozvánky, blahopřání, sestavují dopis, popisují předměty, situace, jednoduché charakteristiky. Seznamují se s rozmanitostmi v používání slov a vět (řekni/ napiš to jinak, několika větami).

Wir schreiben Briefe.	Píšeme dopisy.
Hallo!	
Ich heiße _____ und wohne in _____.	
Das ist meine _____ . Meine Schwester (Mein Bruder) heißt _____ .	
Sie (Er) ist _____ Jahre alt. Meine Mama heißt _____ . Sie ist _____ . Mein Papa heißt _____ . Er ist _____ .	
Wir haben zu Hause eine/einen/ein _____ .	
Ich spiele gern _____ und _____ .	
Tschüß!	

Obr. č. 7 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 42)

Cvičení pravopisná

V nich si žáci osvojují pravopisná pravidla a to podle nových pravidel německého pravopisu. Tato cvičení jsou zaměřena na psaní hlásek, dvojhlásek, interpunkce, psaní velkých písmen, psaní předpon, přípon, složených sloves.

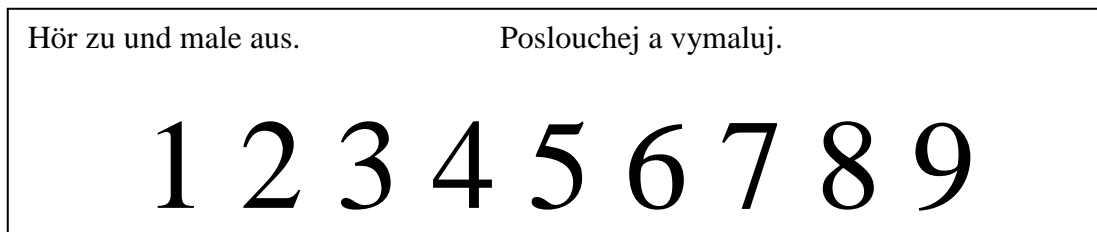
Rätsel. Ergänze und lies.	Hádanky. Doplň a přečti.	
Er s____ht fern	-ie- -e-	ich mal____ gern
die Kr____de	-ei-	S____ sind
du l____st	ferns____hen	kl____n

Obr. č. 8 (Fišarová, Zbranková, 2000, s. 14)

2.1.2 Cvičení k osvojení řečových dovedností

Základní řečové dovednosti

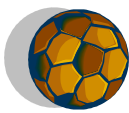
Pro osvojování základních řečových dovedností jsou v PS cvičení textová, zaměřená na čtení s porozuměním a poslechová, zaměřená na poslech s porozuměním. Dále jsou v sešitech cvičení konverzační (dialogy, rozhovory, párová a skupinová konverzace) a cvičení na rozvoj psaní (odpovědi, doplňovací cvičení, popis, pozvánka, blahopřání, dopis).

Obr. č. 9 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 10)

Kombinované řečové dovednosti

Obtížnější jsou cvičení zaměřená na rozvíjení kombinovaných řečových dovedností, tzv. reprodukční cvičení ústní a písemná. Žáci reagují na text ústně, odpovídají na otázky, které se vztahují k situaci v článku, vyjadřují stručně jeho obsah, popisují osoby. Některá cvičení vyžadují i písemnou odpověď na otázky.

Stell Fragen. Ptej se.	
Familie Super: Ich heiße Friedrich Super und bin 12 Jahre alt. Ich habe viele Hobbys. Ich kann singen, malen, reiten, Tennis spielen, fotografieren und am Computer arbeiten. Meine Mutter Elke kann kochen, Rad fahren, Ski laufen und malen. Mein Vater Eduard kann basteln, Golf spielen, Ski laufen und kochen.	
Und du? Was kannst du? Antworte und schreib auf.	A ty? Co umíš? Odpověz a napiš.
Kannst du	Fußball spielen? _____
	Ski laufen? _____
	fotografieren? _____
	kochen? _____
	schön malen? _____

Obr. č. 10 (Fišarová, Zbranková, 2000, s. 25- 26)

Specifické řečové dovednosti

V PS je i několik cvičení na osvojování specifických řečových dovedností. Jsou to cvičení překladová, kdy žáci překládají slova, jednoduché věty, fráze z češtiny do němčiny a naopak, ústní i písemnou formou.

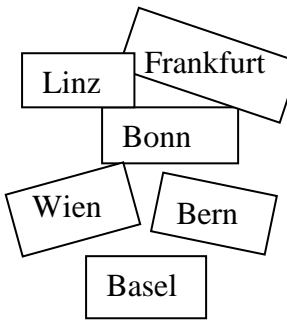
Wie heißt das auf Deutsch?	Jak se to řekne německy?
kružítko _____	křída _____
nůžky _____	sešit _____
guma _____	tužka _____

Obr. č. 11 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 33)

2.1.3 Cvičení k osvojení reálií

Velmi málo jsou zastoupena cvičení k rozvoji znalostí o německy mluvících zemích.

Wo wohnen die Kinder?	Kde bydlí děti?
Ergänze.	Doplň.
Monika wohnt in Deutschland, in _____.	
Hannes wohnt in Österreich, in _____.	
Wir wohnen in der Schweiz, in _____.	

The diagram shows six rectangular boxes representing German cities, arranged in a cluster. The cities are: Linz (top left), Frankfurt (top right), Bonn (middle), Wien (bottom left), Bern (bottom right), and Basel (bottom center).

Obr. č. 12 (Fišarová, Zbranková, 2001, s. 19)

2.2 Způsoby a formy cvičení

Učivo se v pracovních sešitech osvojuje a procvičuje různými způsoby a rozmanitými formami. Jednotlivá cvičení naznačují, jak mají žáci řešit úkol, jakým způsobem a jakými formami. Uvádím ty nejčastěji používané. Patří mezi ně především doplňování písemnou a ústní formou. Žáci doplňují chybějící písmena, dvojhlásky, pravopisné jevy, čísla, interpunkci, člen podstatných jmen, tvar morfologický či lexikální, tabulku, slovo nebo jeho část, větu nebo její část, „bublinu“, s pomocí učebnice, chybějící část předmětu apod.

Další formou je poslech. Žáci různým způsobem reagují na to, co slyšeli. Reakce je buď ústní, písemná, grafická, výtvarná, pohybová. Učitel ověřuje, zda a jak úspěšně žáci porozuměli slyšenému. Audionahrávky mají nezaměnitelný význam pro vnímání mluveného

slova, intonace, přízvuku, výslovnosti. Žáci neslyší jen hlas svého učitele, ale na nahrávce slyší i hlas rodilého mluvčího ženského, mužského i dětského a mohou tak vnímat kvalitativní nuance, specifické rysy a jemné odstíny cizího jazyka. Na nahrávkách mohou též vnímat různé tempo řeči, citová zabarvení hlasu mluvčího, srovnávat svou mluvu s tím, co slyší z nahrávky.

Důležitou formou procvičování je čtení. Je to jeden ze způsobů, jak řešit úkol. Tato cvičení se často zadávají jako domácí úkol.

Přitažlivou formou je v PS výtvarný projev. Tato cvičení jsou motivující, vzbuzují zájem, podněcují k aktivitě projevu a fantazii. Žáci malují, kreslí, vybarvují, dokreslují, dekorují, snaží se vytvořit vlastní výtvarné dílo. Kreslí členy rodiny, krajinu, předměty, zvířata. K časově nenáročným patří grafická forma řešení úkolů. Tento projev je stručný, rychlý, nenáročný na opravu. V těchto cvičeních se kroužkuje, zatrhává, křížkuje, proškrtává, podtrhává, označuje. Používají se některé geometrické prvky a různé značky- přímka, křivka, úsečka, šipky, pomlčky.

Mezi další formy využívané v pracovních sešitech patří spojování slov, jevů, vět, překladových činností, které k sobě patří. Dále je to vyhledávání slov nebo předmětů z množiny. Jinou formou je přiřazování, tvoření otázek, odpovědí, logických sousloví. Ve variantních formách děti odpovídají *Ja x Nein, Richtig x Falsch*. Přitažlivou formou je řešení křížovek, hry, scénky, soutěže, dramatizace, krátké dialogy. Jednotlivé formy lze různě kombinovat.

Na základě úloh z pracovního sešitu můžeme zpestřit, oživit plnění úkolů gestikulací, veršováním, zpěvem, pantomimou, Laufdiktátem. Nechybí ani cvičení srovnávací, kde se porovnávají rčení, přísloví a ustálené výrazy v češtině a němčině – *Hals - und Beinbruch! Zlom vaz! Morgenstunde hat Gold im Munde!* Ranní ptáče dál doskáče a stylistická, např. řekni to jinak: *Ich heiße Paul. = Mein Name ist Paul. = Ich bin Paul*. Specifickou formou jsou cvičení opakovací, nachází se většinou v PS na konci lekce. Jsou to testy sloužící k prověřování a klasifikaci. Mezi cvičeními jednotlivých okruhů se objevují opakovací úkoly, ve kterých se oživují a připomínají důležitá fakta a znalosti z předcházejících lekcí.

2.3 Metodika k cvičením v pracovních sešitech

Při výuce postupujeme od jednodušších forem postupně ke složitějším. Napřed se učí například číslo jednotné, poté množné, od časování pravidelných sloves k nepravidelným, od kratších konverzačních celků k delším atd. V sešitech se objevují úkoly méně obtížné, které se postupně stávají náročnějšími, např. od kratších vět po delší, od vět jednoduchých k souvětí souřadnému, od prvního pádu ke čtvrtému. Ve cvičeních je také zohledňován postup od jednotlivých pojmů k obecnému závěru - indukce, např. *Mutti, Vati, Schwester, Bruder = Familie* nebo naopak – dedukce. Učivo je podáváno a procvičováno v pracovních sešitech v určitých postupných dílčích krocích, tj. v metodických řadách. V učebních jednotkách nebo časových úsecích se nepochybně procvičuje pouze jedno téma, ale určitý komplex různých jazykových (gramatických) a řečových (komunikativních) jevů. Takto se s tím žáci setkávají i v praktickém životě. Při komunikaci v cizím jazyce v praxi člověk nepotřebuje znát vše o určitém tématu, např. časování všech devadesáti nepravidelných sloves nebo vše o počasí, ale v daném okamžiku pouze něco, ale z více oblastí, např. časování momentálně potřebných sloves, reagovat na aktuální stav počasí. Závěrem mohu konstatovat, že cvičení v pracovních sešitech jsou konstruována podle didaktických a metodických zásad a principů v procesu vyučování cizího jazyka.

Chtěla bych uvést, jak je v pracovních sešitech osvojována řečová dovednost o osobách. V prvních cvičeních žák mluví o sobě – jméno, věk, bydliště, zájmy. Poté se učí mluvit o osobách z nejbližšího okolí – rodiče, sourozenci, příbuzní. Dále jsou to cvičení, v nichž žák hovoří o lidech z blízkého okolí – spolužáci, přátelé, učitel. Dalším krokem je popis a charakteristika sousedů v domě, vesnici, ulici, čtvrti. V této části se žáci seznamují s vykáním, zdvořilostními frázemi. Následují cvičení, kde se žáci setkávají s ostatními lidmi – občané, hosté, nahodilá setkání. Další cvičení se týkají setkání s cizincem v České republice – turisté, návštěvy, studenti. Obtížnější jsou už cvičení zaměřená na orientaci v cizině, zde přistupují k osvojování řečových dovedností i reálie.

2.4 Obecná charakteristika pracovních sešitů

Pracovní sešity jsou převážně černobílé, žáci do něj píšou obyčejnou tužkou či gumovacím perem, aby mohli případnou chybu snadno odstranit. Mohou do něj kreslit a malovat, dělají si podle svého další náčrty nebo poznámky, mohou do sešitu vkládat a nalepovat různé obrázky, výstřižky, pohlednice, fotografie.

Jelikož je pracovní sešit majetkem žáků, nemusí ho vracet na konci školního roku, mohou ho dál využívat pro své potřeby ve vyšších ročnících, zaznamenávat si do něj různé poznámky, glosy a náčrtky. Dobré je, že pracovní sešity mají žáci stále k dispozici, ve škole i mimo školu, mohou do něj pravidelně nahlížet i ostatní členové rodiny.

Vzhledem k velkému množství jednotlivých cvičení se může učitel z časových nebo dovednostních důvodů rozhodnout, kterým cvičením se bude s žáky věnovat ve škole, která popřípadě zadá jako domácí úkol a která cvičení, či jejich část, vynechá. Při zadávání domácích úkolů by měl učitel diferencovat, které úkoly a komu je chce zadat. Slabším žákům zadává více jednoduchých cvičení, vyspělejšími zadává kratší a obtížnější úkoly. Domácí přípravu žáků by měl vyučující pravidelně prověřovat a kontrolovat a chyby rozebírat.

Kladně je možno hodnotit skutečnost, že každý okruh cvičení k určitému tématu je uzavřen stručným shrnutím učiva. Pracovní sešity obsahují též soubor opakovacích testů a v závěru slovní zásobu. U některých je slovníček abecední, u jiných tematický. Zajímavý je slovníček s místem pro překládání, kam si žáci sami zapisují jednotlivé pojmy a mohou se tak aktivně zapojit do osvojování slovní zásoby.

Všichni žáci nemusí vždy řešit celá nebo všechna cvičení, Učitel může například část nebo některá cvičení zadat dívkám či chlapcům, dle zájmů dětí, může losovat, měnit pořadí plnění úkolů apod. I učitel může do pracovního sešitu zasahovat tím, že do něj dle svého uvážení a potřeb vkládá další vhodná cvičení, úkoly, články a další materiál, které mohou žákům pomoci. Musí některá tvrzení a fakta aktualizovat podle okolností a na základě změn ve společnosti a světě.

Pracovní sešity obsahují různý počet cvičení k jednotlivým oblastem učiva. V úvodu každého cvičení je vždy pojmenován úkol, tj. pokyn, co se má řešit. V některých pracovních sešitech se pokyny uvádějí ve 2. os. sg. rozkazovacího způsobu (*Schreib!*), v některých ve 2. os. pl. imperativu (*Schreibt!*). Tyto pokyny jsou v německém i českém jazyce, což považují za vhodné a užitečné.

Ty nejfrekventovanější pokyny by mohly být později uvedeny pouze v němčině, protože u žáků již došlo k určité automatizaci a myslím si, že už není nutné pokyn překládat do mateřského jazyka, jsou jim již notoricky známé. Pokynům rozumí a nemusí vědět, o jakou gramatickou formu se jedná. Automaticky na ně už reagují a orientují se v nich.

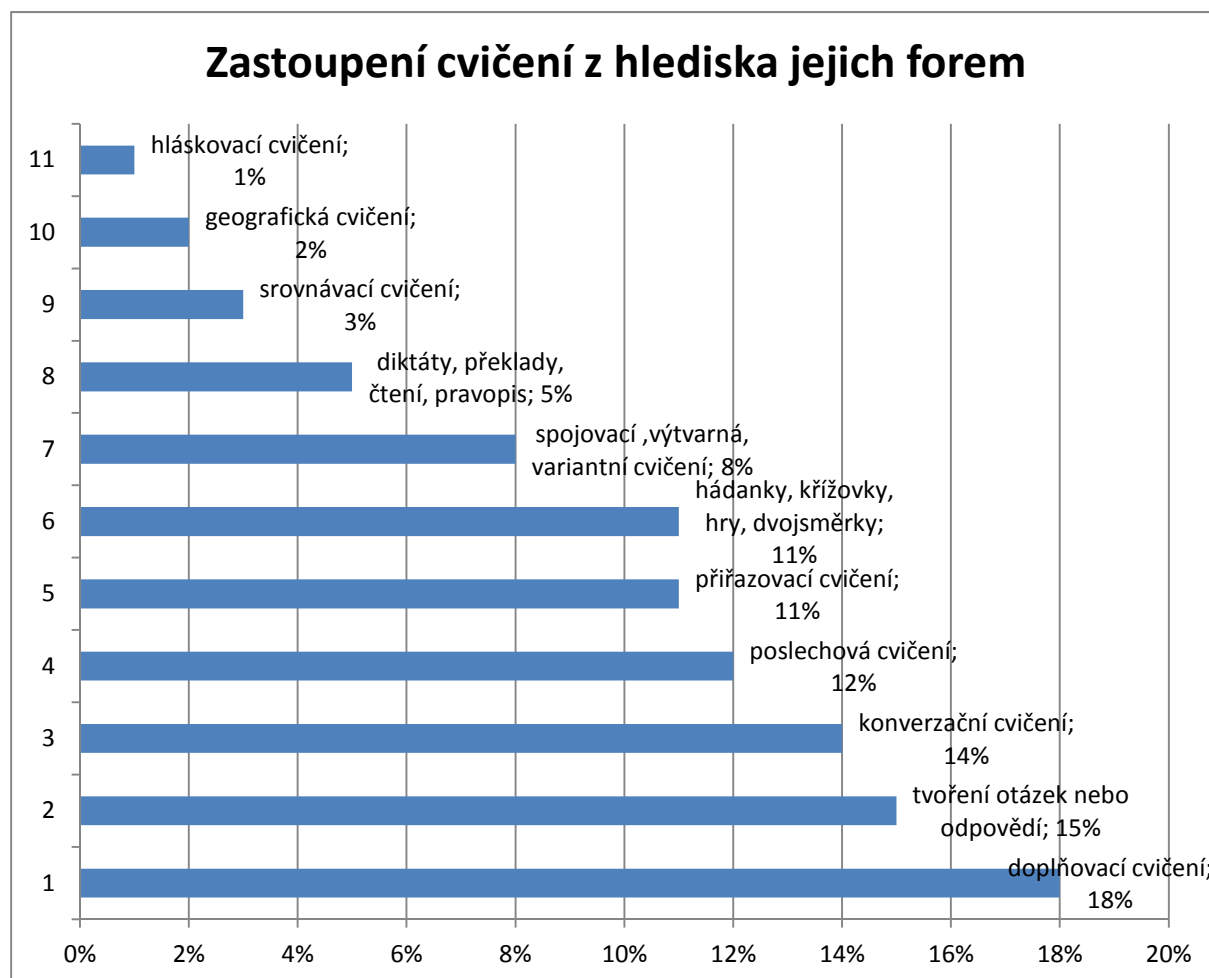
Nejčastějšími pokyny jsou *Ergänze!* (doplň), *Hör zu!* (poslouchej), *Sprich nach!* (opakuj), *Schreib!* (piš), *Ordne zu!* (přiřaď), *Antworte!* (odpověz), *Stell/ Bilde Fragen!* (tvoř otázky), *Male aus!* (vymaluj), *Verbinde!* (spoj), *Erzähle!* (vyprávěj), *Lies!* (čti), *Kreuze an!* (zakřížkuj), *Sag!* (řekni), *Rate mal* (hádej), *Mach weiter!* (pokračuj), *Suche!* (hledej), *Spiel mit!* (hraj také, hraj s námi), *Zeichne!* (nakresli), *Was fehlt/ ist richtig x falsch/passt x passt nicht x passt zusammen/ gehört (nicht) dazu!* (co chybí, co je správně/ chybně, co se hodí/ nehodí, co k čemu/ k sobě patří).

Každé cvičení též obsahuje cíl, kterého mají žáci dosáhnout. V každém cvičení existují různé formy, jak řešit úkol, jakým způsobem si osvojit učivo.

Cílem v lexikologii je naučit se nové pojmy, výrazy, sousloví, v morfologii jsou to nové tvary při časování sloves, používání předložek, způsobových sloves, záporu, pády atd., v ortografii psaní písmen, ve fonetice se naučit přízvuk, výslovnost, artikulace. Konverzační cíle jsou na prvním stupni rozhodující, žáci by se měli naučit vyjadřovat se a komunikovat v cizí řeči.

2.5 Statistická část

Při vypracovávání diplomové práce jsem vycházela a čerpala z různých zdrojů a nabídek pracovních sešitů, které jsem měla k dispozici a které zde uvádím. Využila jsem pracovní sešity „*Start mit Max 1*“, „*Start mit Max 2*“, „*Der Grüne Max 1*“, „*Der Grüne Max 2*“, „*Wer? Wie? Was?*“, „*Heute haben wir Deutsch*“, „*Delfin 1A*“. Cvičení v sešitech jsem si roztřídila do jednotlivých používaných forem, spočítala je a uvádím jejich procentuální zastoupení v níže uvedeném grafu.

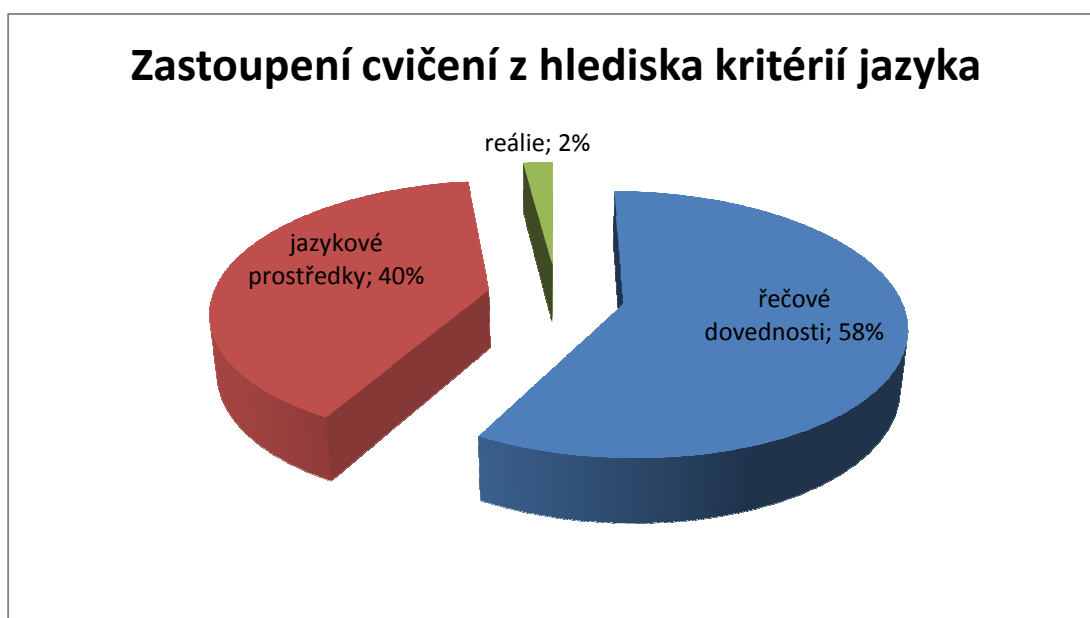
Graf č. 1

V uvedených PS jsou převážně zastoupena cvičení, ve kterých žáci doplňují úkoly textem, obrázkem nebo grafikou. Těchto cvičení je v PS průměrně 18%. Následují cvičení na tvoření otázek a odpovědí, kde žáci buď zapíšou otázku na základě odpovědi, nebo odpoví na uvedené otázce. Tato cvičení jsou zastoupena 15%. Často jsou zastoupena cvičení konverzační (14%), následují cvičení poslechová a přiřazovací (12% a 11%). Skoro na stejné úrovni jsou zastoupeny žáky oblíbené hádky, křížovky, hry, dvojsměrky (11%). Méně zastoupena jsou

cvičení spojovací, výtvarná, variantní (8%). Velmi málo je diktátů, překladů, cvičení k rozvoji čtení a pravopisu (5%). Nejméně je cvičení srovnávacích (3%), geografických (reálií) - 2% a cvičení na hláskování (1%).

Chtěla bych však ještě podotknout, že ve více než polovině cvičení, se plní úkoly v kombinaci různých forem a typů. Jsou to cvičení, která označuji jako kombinovaná. Pro děti považují právě tato cvičení za nejzajímavější, protože jsou rozmanitější a nejsou monotónní.

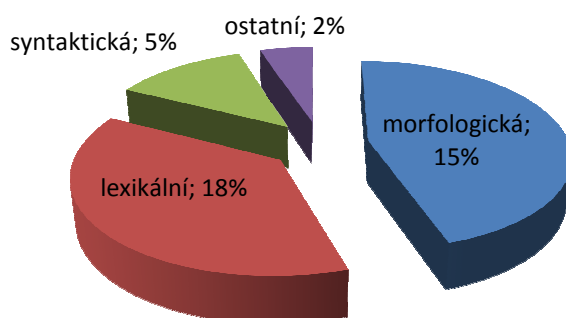
Dále uvádím analýzu cvičení v uvedených pracovních sešitech z hlediska kritérií jazyka. V pracovních sešitech jsou zastoupena cvičení na osvojování jazykových prostředků a to v 40%, na osvojování řečových dovedností v 58%, cvičení k reáliím v 2%.

Graf č. 2

Cvičení zaměřená na rozvíjení jazykových prostředků (gramatická) jsou zastoupena v počtu 40%, z nichž je nejvíce lexikálních (18%), následují morfologická cvičení (15%), syntaktická (5%), ostatních, tj. stylistických a ortografických, jsou zastoupena 2%. Ve své analýze neuvádím statistiku fonetických cvičení, protože výslovnost se upevňuje a zdokonaluje ve všech cvičeních, jejichž výsledkem je ústní projev.

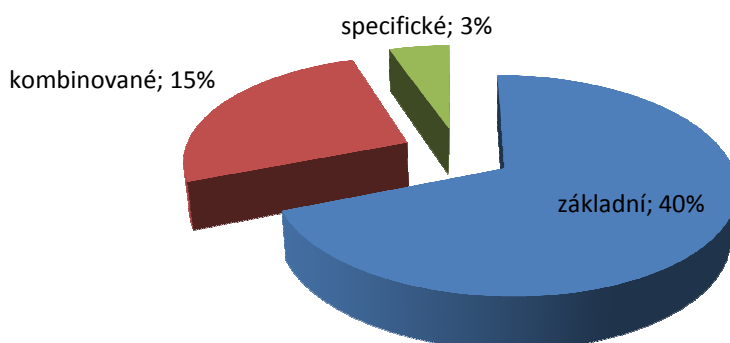
Cvičení zaměřená na rozvíjení jazykových prostředků

Graf č. 3

Cvičení zaměřená na rozvíjení řečových dovedností jsou zastoupeny ve výši 58%. Nejvíce je cvičení na rozvíjení základních řečových dovedností (40%), poté následují cvičení zaměřená na kombinované řečové dovednosti (15%) a specifické - překladová cvičení (3%).

Cvičení zaměřená na rozvíjení řečových dovedností

Graf č. 4

Z výsledku mé analýzy je jednoznačně patrné, že při porovnání kritérií jazyka převažují cvičení, která jsou zaměřena na rozvíjení řečových dovedností, po nich následují cvičení k osvojování jazykových prostředků. Překvapilo mě, jak málo pozornosti je v pracovních sešitech věnováno reáliím.

K rozvíjení jazykových prostředků v pracovních sešitech převažují cvičení lexikologická, následují cvičení morfologická a syntaktická. Považuji to za správné, poněvadž je lepší rozvíjet u žáků především slovní zásobu, tj. slova, sousloví, různé kombinace slov a vyjadřovací schopnosti, byť s chybami, je v praxi užitečnější a podle mého i potřebnější, než lpění na morfologických tvarech.

V analýze se potvrdil můj názor, že největší pozornost ve vyučování cizímu jazyku je věnována rozvoji řečových dovedností. Podle výsledků průzkumu převažují v pracovních sešitech cvičení na rozvoj základních řečových dovedností, do kterých patří poslech s porozuměním, četba s porozuměním, mluvení a psaní. Následují cvičení na rozvoj kombinovaných řečových dovedností, což je převádění ze zvukové do psané podoby a naopak. Ze specifických řečových dovedností se v pracovních sešitech objevuje menší množství cvičení překladových, ve kterých se především porovnává český jazyk s jazykem německým, a převádění z mateřského jazyka do spisovné němčiny nebo naopak.

Obsah, cíle a široká škála cvičení vedou žáky též k rozvíjení jednotlivých klíčových kompetencí, hlavně kompetence komunikativní, neboť převážná část cvičení je zaměřena na osvojování, upevňování a využívání řečových dovedností v praxi – komunikace, vyjadřování, konverzace, mluvení v německém jazyce. Žáci hlasitě čtou, snaží se mluvit plynule, reagovat na dané situace, vedou dialogy, vyprávějí, ústně popisují, charakterizují, využívají slovní zásobu, diskutují, veřejně vystupují, zapojují se do projektů (dramatizace, scénky, hry). Provádějí sebehodnocení, posuzují práci, vystupování a projevy svých spolužáků. Spolupracují s učitelem a stávají se aktivním účastníkem výuky (RVP, s. 11).

2.6 Analýza souboru pracovních sešitů Start mit Max 1 a Start mit Max 2 pro výuku německého jazyka na 1. stupni základní školy

V této části mé diplomové práce bych se chtěla ještě podrobně zaměřit na analýzu pracovních sešitů, kterých již mnoho let využívám při své pedagogické činnosti. Chtěla bych si dokázat, že forma, obsah, metodika i zaměření rozvíjí u žáků klíčové kompetence, především kompetenci komunikativní, která je podle mého soudu při výuce cizího jazyka dominantní a rozhodující. Ráda bych se též ujistila, zda bych tuto učební pomůcku mohla doporučit i ostatním kolegům, kteří vyučují cizí jazyk.

Pracovní sešit Start mit Max 1 a 2 vychází ze stejnojmenné učebnice, jehož součástí jsou dvě CD. Každý pracovní sešit obsahuje různý počet cvičení ke čtyřem tematickým okruhům. V prvním sešitě se žáci seznamují s těmito tématy:

- Meine Familie wohnt in...
- In der Schule
- Komm, mach mit
- Alles Gute zum Geburtstag

V prvním okruhu si mají žáci osvojit pozdravy, dny v týdnu, čísla a barvy, jména a základní pravidla výslovnosti. V další části probírají téma rodina, bydliště a úvod do realii (města). Ve druhém okruhu mají žáci zvládnout téma školní potřeby, vazby s von, zápor kein. Obsahem třetího okruhu jednoduché vyprávění a dopis, akuzativ podstatných jmen. Ve čtvrtém okruhu se žáci seznamují s pozvánkou, měli by zvládnout měsíce a roční období, vyjádření věku a času, narozeniny, množné číslo některých podstatných jmen, další číslovky, předložky k otázce Wann? (in, am, um), prohlubuje se učivo o akuzativu podstatných jmen.

V druhém sešitě se žáci seznamují s tématy:

- Max ist wieder da
- Mein Tag
- Komm, fahr mit!
- Es regnet, es regnet.

Obsahem prvního okruhu je časování nepravidelných sloves, sloves s odlučitelnou předponou, sloves, která se skládají ze dvou částí, místnosti v bytě a domě, předložka *in* v dativu sg., krátké slohové cvičení. Druhý okruh je zaměřen na témata vztahující se k určování času, na používání předložky *in* v akuzativu sg., na časování nepravidelného slovesa *essen* a způsobového slovesa *können*. Dále jsou to konverzační témata, týkající se rozvrhu hodin, nakupování a měnou. Ve třetí části se objevuje téma bydlení, dopravních prostředků, cestování, procvičují se další předložkové vazby – předložka *mitt*, *von*, *bis*, popisují se charakteristické rysy města a vesnice, procvičuje se orientace ve městě, realie, částí lidského těla a způsobového slovesa *müssen*. Ve čtvrtém okruhu je učivo zaměřeno na témata týkající se oblečení, počasí, charakteristiky ročních dob, sestavení dopisu, z gramatiky se zde procvičují přivlastňovací zájmena. V závěru je téma Mein Projekt: *ICH*.

Na konci každého okruhu je uveden souhrn učiva k příslušné lekci, což je pro žáky užitečné a přehledné. Následují opakovací testy a na konci pracovního sešitu je zajímavě uvedený tematický slovníček, do něhož si žáci mohou dělat vlastní záznamy. Na konci se nachází několik volných stránek pro poznámky nebo rozšiřující a obohacující údaje k učivu. Jako

většina pracovních sešitů je i Max černobílý, což žákům umožňuje se v sešitě výtvarně projevit a všechna cvičení barevně oživit a přizpůsobit si ho svým představám.

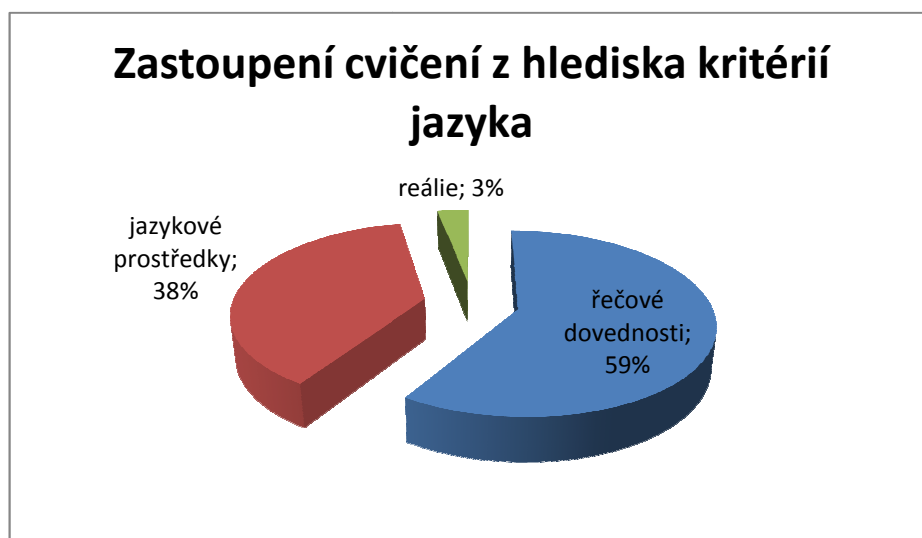
Pokyny k jednotlivým cvičením jsou uvedeny česky i německy ve 2. os. sg. imperativu, často v kombinaci s otázkou – *Was passt zusammen? Verbinde und bilde Sätze*. Některá cvičení jsou uvedena heslem, např. *Rätzel*. Ilustrace jsou přehledné, srozumitelné, pro žáky snadno pochopitelné a názorné. Vybízejí k výtvarnému projevu. Důležité údaje, např. množiny pojmů, se kterými má žák pracovat, jsou tučně vytištěné. Podle mě však jsou některá cvičení zbytečně rozvláčná, monotónní, kvantita je na úkor kvality, nemotivují. Tato místa by mohla být v sešitech využita pro reálie – mapky, suvenýry, fotografie, ukázky z německé literatury (viz příloha 5). Zvážila bych zařazení většího množství cvičení na kolektivní, skupinovou spolupráci spojenou s případným pohybem, čímž se určitě zvýší jejich atraktivita. U žáků podněcují větší aktivitu a iniciativu.

Nyní se v analýze projektu Max taktéž zaměřím na výsledky z hlediska:

- jazykových prostředků (gramatika)
- řečových dovedností
- reálií

Provedla jsem analýzu 248 cvičení z pracovního sešitu 1 a 2, abych zjistila počet a procentuální zastoupení cvičení zaměřených:

- na rozvoj jazykových prostředků
- na rozvoj řečových dovedností
- na reálie.

Graf č. 5

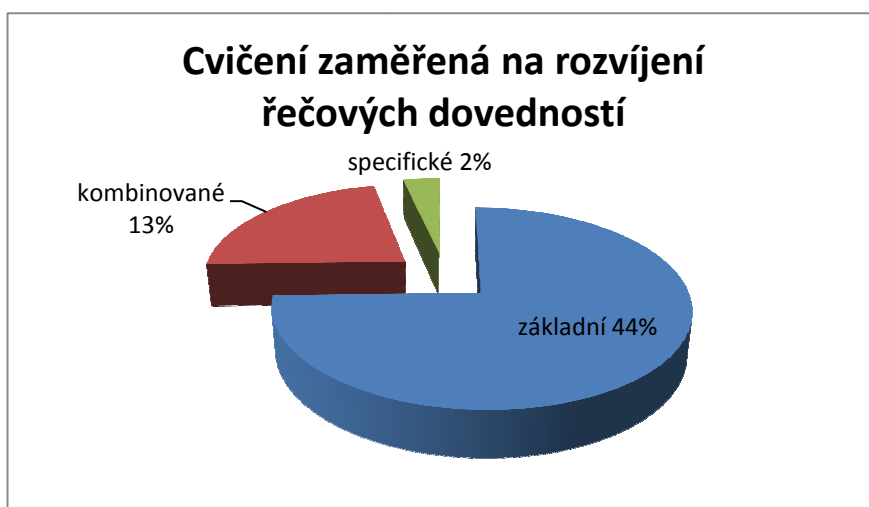
Na jazykové prostředky je zaměřeno celkem 95 cvičení, což je 38% z celkového počtu cvičení. Řečovým dovednostem je věnováno celkem 145 cvičení, to jest 59% z celkového počtu cvičení. K reáliím je v sešitech připraveno osm cvičení, což představuje 3% z celkového počtu cvičení (viz Graf č. 5).

V grafickém znázornění cvičení zaměřených na jazykové prostředky je patrné, že nejvíce prostoru je věnováno lexikologickým cvičením, jichž je 40, tj. 17%. Následují cvičení morfologická, která jsou zastoupena v počtu 33, tj. 14%. Po nich následují syntaktická cvičení v počtu 15, tj. 6%. Počet ostatních cvičení je zanedbatelný, tvoří pouze 1%.

Graf č. 6

Na rozvoj řečových dovedností základních je v sešitech prezentováno 107 cvičení, což je přibližně 44%. Cvičení na rozvíjení kombinovaných řečových dovedností je 32, tj. 13% a specifických (překladových) je 6, tj. 2%.

Graf č. 7

Opět se, jak u analýzy všech použitých pracovních sešitů, tak u projektu s Maxem, potvrdilo, že mé přesvědčení a můj názor ohledně výsledků zkoumání, se ukázalo jako správné. Při srovnávání jednotlivých kritérií vyšlo najevo, že nejvíce pozornosti je též věnováno řečovým dovednostem před jazykovými prostředky, tj. konverzaci před gramatikou. I v tomto souboru cvičení je bohužel věnováno velmi málo pozornosti reáliím.

Potvrdilo se též, že i u cvičení, věnovaných jazykovým prostředkům, převládají cvičení lexikální před morfologickými a syntaktickými. U cvičení zaměřených na řečové dovednosti zřetelně převládají ta, která rozvíjí základní dovednosti před kombinovanými a specifickými.

Závěrem lze konstatovat, že obsah a konstrukce jednotlivých cvičení ve výše sledovaných a používaných pracovních sešitech je podobná, někdy téměř stejná. Autoři volí pouze nepodstatně odlišné formy, kombinace, struktury slov a typy některých cvičení. Je tedy zcela zřejmé, že v pracovních sešitech je komunikace (konverzace, zvuková stránka jazyka) upřednostněna před gramatikou.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na posouzení a zhodnocení cvičení v pracovních sešitech z hlediska formy, obsahu, cílů, metodiky, didaktiky, významu a jejich využití při výuce německého jazyka na 1. stupni základní školy.

Z hlediska formálního jsem se přesvědčila o tom, že struktura, délka, rozsah a řazení jednotlivých cvičení odpovídá požadavkům pedagogickým a didaktickým. Cvičení jsou úměrná danému věku, úrovni i schopnostem žáků. Jsou srozumitelná, rozmanitá (obrázky, tabulky, grafy) a přehledná. Mají jasně stanovený úkol. Formu shrnutí učiva i slovníků v pracovních sešitech považuji za vyhovující. Připomínku bych měla pouze k formě písma. Myslím si, že kromě tiskacího písma by některá cvičení mohla být znázorněna i psacím písmem. Žáci by se měli alespoň orientačně seznámit i s psanou formou německého písma, kterou mohou využít například při psaní dopisů, blahopřání, pozvání. Domnívám se, že kromě vlastního psaní by se žáci měli naučit také číst nejen tiskací, ale i psaný text.

Z hlediska obsahu jsem sledovala jednotlivé druhy cvičení, jejich náplň, kvantitu podle kritérií jazyka, tj. jak jsou cvičení zaměřena k rozvíjení jazykových prostředků, řečových dovedností a reálií. Z těchto hledisek jsem provedla analýzu jednotlivých cvičení v pracovních sešitech a dospěla k těmto závěrům a přesvědčením. Podle výsledků mé analýzy mohu konstatovat, že cvičení splňují současný trend a sice, v pracovních sešitech převažují cvičení zaměřená na osvojování řečových dovedností, těchto cvičení je nadpoloviční většina. Potvrdil se tak můj názor, že rozhodující činností a náplní při vyučovacím procesu výuky cizího jazyka na prvním stupni ZŠ je komunikace mluvená a psaná. Ve cvičeních zaměřených na rozvoj jazykových prostředků, tj. gramatických jevů, převažují cvičení lexikologická, což je dle mého názoru pozitivní zjištění. Doporučila bych, aby se více pozornosti věnovalo práci se slovníkem. Myslím si, že dostatečně bohatá slovní zásoba je důležitým zdrojem pro komunikaci. Podle mě je správné, že se ve cvičeních nepřeceňuje ani nepodceňuje morfologie a syntax. Perspektivně je potřeba mít určité vědomosti a dovednosti i v oblasti gramatiky. Považuji zařazení těchto cvičení za vyvážené.

Překvapující byl výsledek analýzy v oblasti reálií. Podle mého názoru je v pracovních sešitech nedostatečné množství cvičení zaměřených k reáliím německy mluvících zemí, což se týká hlavně Německa, částečně i Rakouska a Švýcarska. Jsem toho názoru, že právě tato cvičení mohou vzbudit u žáků zájem a tím je motivovat ke snaze přistupovat k osvojování cizího jazyka s větší aktivitou a zaujetím. Po prostudování pracovních sešitů jsem došla

k závěru, že by v nich mohl být větší počet geografických cvičení na úkor někdy zbytečně velkého počtu některých cvičení k určitému tématu, nebo zkrácením některých zbytečně dlouhých cvičení. Mohla by být vyjmuta taková cvičení, ve kterých mají žáci napsat slovy složené číslovky, jelikož se děti s tímto jevem ve svém věku prakticky nesetkávají, nepotřebují je. I některý obrazový materiál by mohl být vyměněn za mapky, fotografie, pohlednice, typické znaky a rysy německy mluvících zemí, např. mezinárodní poznávací značky, vlajky, osobnosti, výrobky, úryvky z literárních děl (Příloha 5), ilustrace, umělecká díla. Dovolila jsem si navrhnout některé příklady cvičení, o kterých si myslím, že by neměla chybět v pracovních sešitech (Příloha 6).

Mohu potvrdit, že většina cvičení má jasně stanovený cíl, tj. čeho konkrétně dosáhnout, co se naučit, osvojit a umět využít a použít v praktické činnosti. Cílem je nějaký gramatický jev, pravidlo nebo konverzační téma. Cílem je, aby žáci získali takové vědomosti, dovednosti, návyky a poznatky, na kterých by mohli stavět při dalším studiu německého jazyka. Mým cílem bylo i to, aby se výsledky mé analýzy staly prospěšnými i pro ostatní učitele německého jazyka a pobídkou pro autory, aby tyto výsledky vzali v úvahu při tvorbě dalších projektů, které se týkají pracovních sešitů.

Z hlediska metodiky a didaktiky se mi potvrdilo, že většina cvičení je správně konstruovaná podle všeobecně známých a respektovaných principů a zásad. Většina cvičení je názorných, rozmanitých, navazují na sebe, jsou úměrná věku, splňují zásadu postupnosti, nejsou monotónní a žáky nenudí. Cvičení jsou dle mého mínění i metodicky správně sestavena. Žáci se postupně seznamují s jednoduchými jevy, které postupně přecházejí v jevy složitější. Mění se i kvantita i kvalita osvojovaných jevů, narůstá slovní zásoba, počet úkolů v jednotlivých cvičeních, zkvalitňuje se výslovnost, pravopis a rozsah tematických celků. Ve cvičeních se postupuje od nižších jevů k vyšším, naučí se nejprve časovat pravidelná slovesa, poté nepravidelná atd. Žáci si ve cvičeních osvojují vztah mezi jednotlivými jevy a obecnými pojmy (indukce, dedukce). Proces vnímání je v cvičeních správně prezentován, žáci nejprve vnímají smysly (zrak, sluch, hmat) a poté přechází k vnímání pojmů (abstrakce). U začátečníků je více obrázků, poslechů, postupně začíná převažovat text.

Jednotlivá cvičení mají velký význam při osvojování učiva. Pomáhají žákům upevnit a procvičit si učivo probrané v učebnici. Rozšiřují především řečové dovednosti v cizím jazyce. Motivují žáky k dalšímu studiu cizího jazyka. Rozvíjí některé psychologické vlastnosti, tj. vnímání, pozornost, paměť, logické myšlení, sebevědomí, fantazii, schopnost reakce, IQ,

emoce. Mají výchovný účinek, vedou k správnému chování, kázni, spolupráci, úctě, toleranci, respektování jiných národů, kultur, pracovitosti, aktivitě, samostatnosti. Cvičení podporují mezipředmětové vztahy. Jsou zaměřena na téměř všechny oblasti cizího jazyka, výjimkou je literatura, odborná němčina, rakouská a švýcarská němčina, hovorová němčina, němčina v různých místech Německa (Sasko, Bavorsko, Berlín), dialekty, publikační a překladatelská činnost. Učí žáky orientovat se v cizím jazyce a rozvíjí u žáků většinu klíčových kompetencí, nejvíce kompetenci komunikativní, též sociální, pracovní.

Mohu prohlásit, že výše uvedené výsledky mé analýzy se týkají i projektu *Start mit Max*, na který navazuje projekt *Spaß mit Max*, určený pro žáky druhého stupně ZŠ. Na základě vlastních zkušeností z výuky a výsledku mých analýz pracovních sešitů bych chtěla doporučit právě tento projekt. Projekt *Start mit Max* vyhovuje a odpovídá, kromě některých mých připomínek, všem požadavkům soudobé výuky německého jazyka.

Je si však třeba uvědomit, že pracovní sešit není jen jedinou pomůckou při osvojování cizího jazyka, není jedinou spásou vyučovacího procesu. V současné době je i mnoho jiných pomůcek, které žákům pomáhají a motivují je k získání určitého stupně vzdělání (internet, interaktivní tabule, média).

Závěrem si trůfám konstatovat, že rozhodujícím činitelem ve výchovně vzdělávacím procesu stále zůstává, a to i přes velké množství pomůcek, názorů odborníků i veřejnosti, osobnost učitele a jeho vztah a přístup k žákům. Bez jeho práce a přístupu by ani sebekvalitnější pracovní sešit nevedl k osvojení cizího jazyka.

Významným činitelem je i žák, který by měl být aktivním subjektem a partnerem učitele. Učitel motivuje, určuje strategii a taktiku, stanoví cíle, volí metody, aktualizuje, je inspirátorem a respektuje žáka. Oba, učitel i žák, jsou partnery, spolupracují, navzájem se respektují a jsou aktivními účastníky vzdělávacího procesu.

Resumé

Předmětem této diplomové práce je zhodnocení obsahu učiva v pracovních sešitech německého jazyka pro 1. stupeň základní školy z hlediska základních kritérií jazyka, a to z hlediska jazykových prostředků, řečových dovedností a reálií.

Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá obecnou charakteristikou, klasifikací, rozsahem a obsahem základních kritérií týkajících se výuky německého jazyka. Praktická část je dále rozdělena do dvou celků a zabývá se analýzou cvičení obsažených v pracovních sešitech. Tato analýza se týká procentuálního zastoupení jazykových prostředků, řečových dovedností a reálií ve cvičeních v pracovních sešitech. První celek se soustřeďuje na obecnou charakteristiku kritérií jazyka a jejich zastoupení v pracovních sešitech, ve druhém je podrobněji analyzován pracovní sešit, který využívám při vlastní výuce.

Summary

The subject of this graduate thesis is to evaluate the learning content in the workbooks of German language for lower elementary schools from the point of view of basic language criteria, such as language means, speaking and writing skills and geographical facts.

The thesis is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part deals with the general characteristics, classification, extend and content of basic criteria concerning German language teaching. The practical part is subdivided into two sections and deals with the analysis of exercises included in the workbooks. This analysis concerns the percentage representation of language means, speaking and writing skills and geographical facts in all the exercises included in the workbooks. The first section focuses on general characteristics of language criteria and its proportional representation in the workbooks, the second section analyses the workbook I work with while teaching.

Seznam literatury

1. AUFDERSTRASSE, H., MÜLLER, J., STORZ, T. *Delfin, pracovní sešit 1A*. München, 2003. ISBN 3-19-361601-X.
2. BENEŠ, E., HAUPT, J., NIEDERMAIEROVÁ, P. *Německá čítanka pro střední školy*. 2. vyd. Praha: SPN, 1966. ISBN 15-507-66.
3. BOK, Václav. *Úvod do studia německého jazyka pro posluchače pedagogické fakulty*. Plzeň: ZČU, 1975.
4. FIŠAROVÁ Olga, ZBRANKOVÁ Milena. *Start mit Max 2 - Němčina pro 1. stupeň ZŠ, metodická příručka*. Plzeň: Fraus, 2001. ISBN 80-7238-112-1.
5. FIŠAROVÁ, Olga, ZBRANKOVÁ, Milena. *Start mit Max 1, metodická příručka*. Plzeň: Fraus, 2001. ISBN 80-7238-067-2.
6. FIŠAROVÁ, Olga, ZBRANKOVÁ, Milena. *Start mit Max 1. Němčina pro 1. stupeň ZŠ, pracovní sešit*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2000. ISBN 80-7238-066-4.
7. FIŠAROVÁ, Olga, ZBRANKOVÁ, Milena. *Start mit Max 2. Němčina pro 1. stupeň ZŠ, pracovní sešit*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2001. ISBN 80-7238-111-3.
8. FIŠAROVÁ, Olga, ZBRANKOVÁ, Milena. *Start mit Max 2. Němčina pro 1. stupeň ZŠ, učebnice*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2001. ISBN 80-7238-110-5.
9. FIŠAROVÁ, Olga, ZBRANKOVÁ, Milena. *Start mit Max 1. Němčina pro 1. stupeň ZŠ, učebnice*. 1. vydání. Plzeň: Fraus, 2000. ISBN 80-7238-065-6.
10. HENDRICH, Josef a kol. *Didaktika cizích jazyků*. 1. vyd. Praha: SPN, 1988.
11. HEYD, G. *Deutsch lehren*. 2. vyd. Frankfurt/M.: 1991. ISBN3-425-O4373-O
12. CHODĚRA R., RIES, L., ZAJÍCOVÁ, P. *Výuka cizích jazyků na prahu nového století I, II*. Ostrava: Ostravská univerzita, 1999, 2000.
13. JANÍKOVÁ, V., MICHELS-MCGOVERN, M. *Aspekte des Hochschulfachs Methodik und Didaktik des Unterrichts Deutsch als Fremdsprache im Überblick*. Brno: MU, 2002.
14. Kolektiv autorů. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: MŠMT ČR, 2013.
15. Kolektiv autorů. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*. 2001
16. KOUŘIMSKÁ, M., JELÍNEK, S., KETTENBURG, U. *Heute haben wir Deutsch, pracovní sešit*. 5. vyd. Praha: Jirco, 1998.
17. KOVÁŘOVÁ, Alena. *Úvod do fonetiky a fonologie němčiny*. Brno: Masarykova univerzita, 2003. ISBN 80-210-3263-4.

18. KRULAK- KEMPISTY, E., REITZIG, L., ENDT, E. *Grüne Max 1 Neu- Arbeitsbuch + CD*. München: Klett, 2013. ISBN 978-3-12-606193-3
19. KRULAK- KEMPISTY, E., REITZIG, L., ENDT, E. *Grüne Max 2 Neu- Arbeitsbuch + CD*. München: Klett, 2013. ISBN 978-3-12-605076-0
20. NITSCH, Thomas. *Fremd - Wörter*. Trautwein Wörterbuch Edition, 1995. ISBN 3-8174-5140-7.
21. SEEGER, Harald. *Wer? Wie? Was?, Schülerarbeitsheft*. Praha: Kvarta, 1993. ISBN 80-900724-3-7.
22. UR, Penny. *A Course in English Language Teaching*. 2. vyd. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 978-1-107-68467-6.
23. VALTA, Zdeněk. *Úvod do lexikologie německého jazyka*. Praha: SPN, 1971.
24. Verfassungskollektiv. *Neues großes Wörterbuch, Die neue Rechtschreibung, Sonderausgabe*. Germany: Trautwein Wörterbuch Edition, 1997. ISBN 3-8174-5137-7.
25. ZAPLETAL, Š., JUNGWIRTH, K., KOUŘIMSKÁ, M. *Praktická mluvnice němčiny*. Praha: SPN, 1980.

Seznam obrázků a grafů

Obr. 1: Cvičení grafická

Obr. 2: Cvičení pro chytré hlavy

Obr. 3: Cvičení fonetická

Obr. 4: Cvičení morfologická

Obr. 5: Cvičení syntaktická

Obr. 6: Cvičení lexikální

Obr. 7: Cvičení stylistická

Obr. 8: Cvičení pravopisná

Obr. 9: Cvičení k osvojení řečových dovedností základních

Obr. 10: Cvičení k osvojení řečových dovedností kombinovaných

Obr. 11: Cvičení k osvojení řečových dovedností specifických

Obr. 12: Cvičení k osvojení reálií

Graf č. 1: Zastoupení cvičení z hlediska jejich forem

Graf č. 2: Zastoupení cvičení z hlediska kritérií jazyka

Graf č. 3: Cvičení zaměřená na rozvíjení jazykových prostředků

Graf č. 4: Cvičení zaměřená na rozvíjení řečových dovedností

Graf č. 5: Zastoupení cvičení z hlediska kritérií jazyka

Graf č. 6: Cvičení zaměřená na rozvíjení jazykových prostředků

Graf č. 7: Cvičení zaměřená na rozvíjení řečových dovedností

Seznam zkratk

ZŠ - základní škola

PS - pracovní sešit

1. st. ZŠ - první stupeň základní školy

sg. – singulár

pl. - plurál

CD – kompaktní disk

RVP - rámcový vzdělávací program

IQ – Inteligenční kvocient

ŠVP – školní vzdělávací program

Příloha 1

Časování pomocných sloves haben, sein

A

Doplňte správný tvar slovesa sein

Du _____ Paul.

Wir _____ hier.

Ich _____ zu Hause.

Er _____ klein.

Wo _____ ihr?

Sie (ona) _____ schön.

Wo _____ Sie?

Das Haus _____ gelb.

B

Doplňte správný tvar slovesa haben

Ich _____ einen Hund.

Peter _____ ein Pferd.

_____ du eine Schwester?

Was _____ ihr?

Wir _____ ein Auto.

_____ Sie Kinder?

I

Příloha 2

Pravidelné časování sloves

9

Ergänze und lies.

Dopln a přečti.

Wir Fußball.

Paul auch Fußball.

Mutti Suppe.

Mein Onkel in Bonn.

Ich Deutsch.

..... du ein Bild?

..... ihr Domino?

Ina und Uwe Petra.

Max radí:

wohnt

spielen

lerne

spielt

fotografieren

kocht

Spielt

Malst

(Fišarová, O., Zbranková, M., 2000, s. 37)

Příloha 3

Nepravidelné časování sloves

Tvořte tvary 2. a 3. osoby čísla jednotného:

helfen - du hilfst, er hilft

sprechen - du sprichst, er _____

sehen - _____

lesen _____

fahren _____

schlafen _____

laufen _____

Časování sloves s odlučitelnou (oddělitelnou) předponou nebo částí

aufmachen: Ich mache das Fenster auf.

zumachen: Wir machen das Buch zu.

einkaufen: Meine Mutti kauft heute ein.

aufstehen: Sie steht um sieben Uhr auf. Steht auf!

Rad fahren: Die Kinder fahren gern Rad.

fernsehen: Siehst du gern fern?

Příloha 4

Jednoduchá otázka

Unsere Familie

Wir sind Familie Wagner. Wir wohnen in Linz. Das ist in Österreich. Mein Vater heißt Bruno, meine Mutter heißt Helene, ich heiße Helga und mein Bruder heißt Patrik. Unser Haus ist groß und schön. Das ist unsere Katze. Sie heißt Muschi und ist schwarzweiß. Hier ist unser Hund. Er heißt Oskar. Oskar ist weiß und dick. Unser Auto ist blau. Meine Mama ist jung und schön. Papa ist groß und dünn. Patrik ist...

(Fišarová, O., Zbranková, M., 2000, s. 34)

- a) Wo wohnt Familie Wagner?
- b) Wo liegt die Stadt?
- c) Wie heißt Mutti und Vati?
- d) Wie heißen die Kinder?
- e) Wie heißt die Katze und der Hund?
- f) Welche Farbe ist die Katze und der Hund?
- g) Welche Farbe ist das Auto?

Unsere Familie

Wir sind Familie Wagner. Wir wohnen in Linz. Das ist in Österreich. Mein Vater heißt Bruno, meine Mutter heißt Helene, ich heiße Helga und mein Bruder heißt Patrik. Unser Haus ist groß und schön. Das ist unsere Katze. Sie heißt Muschi und ist schwarzweiß. Hier ist unser Hund. Er heißt Oskar. Oskar ist weiß und dick. Unser Auto ist blau. Meine Mama ist jung und schön. Papa ist groß und dünn. Patrik ist...

(Fišarová, O., Zbranková, M., 2000, s. 34)

Die Familie heißt:

- a) Bogner
- b) Wagner
- c) Ilgner

Wie heißen die Kinder:

- a) Michael und Helga
- b) Patrik und Lola
- c) Patrik und Helga

Die Familie wohnt in:

- a) Linz
- b) Meinz
- c) Bern

Das Haus ist:

- a) klein und schön
- b) groß und schön
- c) modern und groß

Wo liegt die Stadt:

- a) in Tschechien
- b) in Österreich
- c) in Deutschland

Die Katze Muschi ist:

- a) weiß
- b) schwarz
- c) schwarzweiß

Wie heißen die Eltern:

- a) Quido und Helen
- b) Bruno und Susi
- c) Bruno und Helene

Der Hund heißt:

- a) Oskar
- b) Dingo
- c) Waldi

Wieviele Kinder hat die Familie:

- a) 2
- b) 3
- c) 1

Das Auto ist:

- a) rot
- b) gelb
- c) blau

Otázky zjišťovací (Ja/Nein, richtig/falsch)

Unsere Familie

Wir sind Familie Wagner. Wir wohnen in Linz. Das ist in Österreich. Mein Vater heißt Bruno, meine Mutter heißt Helene, ich heiße Helga und mein Bruder heißt Patrik. Unser Haus ist groß und schön. Das ist unsere Katze. Sie heißt Muschi und ist schwarzweiß. Hier ist unser Hund. Er heißt Oskar. Oskar ist weiß und dick. Unser Auto ist blau. Meine Mama ist jung und schön. Papa ist groß und dünn. Patrik ist...

Der Vater heißt Bruno.

Die Familie wohnt in Linz.

Die Katze heißt Otto.

Papa ist klein und dick.

Die Mutti heißt Helga.

Die Katze ist schwarz.

Der Hund heißt Oskar.

Das Haus ist groß und schön.

Der Bruder heißt Uwe.

Der Hund ist weiß.

Das Auto ist braun.

Die Mutter ist alt.

(Fišarová, O., Zbranková, M., 2000, s. 34)

Doplnění správných slov do textu

Unsere Familie

Wir sind Familie Wagner. Wir wohnen in Linz. Das ist in Österreich. Mein Vater heißt Bruno, meine Mutter heißt Helene, ich heiße Helga und mein Bruder heißt Patrik. Unser Haus ist groß und schön. Das ist unsere Katze. Sie heißt Muschi und ist schwarzweiß. Hier ist unser Hund. Er heißt Oskar. Oskar ist weiß und dick. Unser Auto ist blau. Meine Mama ist jung und schön. Papa ist groß und dünn. Patrik ist...

(Fišarová, O., Zbranková, M., 2000, s. 34)

Wir sind Familie _____

Wir wohnen in Linz in _____

Die Eltern heißen _____ und Helene.

Der Vati ist _____ und dünn.

Die _____ ist jung und _____

Die Kinder heißen _____

Das Haus ist _____ und schön.

Muschi ist die _____

Der Hund heißt _____

Das Auto ist _____

Die Mutter ist _____

Schneewittchen

Es ist Montag. Schneewittchen sitzt im Garten und weint: „Oh je, Oh je, meine Perlenkette ist kaputt.“ Da kommt ein Zwerg und fragt: Was ist denn los?“ „Meine Perlenkette ist kaputt. Meine Perlen sind weg.“ „Das macht nichts“, sagt der Zwerg, „wir helfen dir.“ Da kommen auch andere Zwerge: „Wir sind da! Wir helfen dir.“

Was macht Schneewittchen am Montag im Garten?

- a) sie lacht
- b) sie singt
- c) sie weint

Wer kommt zum Schneewittchen?

- a) ein Zwerg
- b) der Prinz
- c) die Maus

Wo sitzt das Schneewittchen?

- a) im Haus
- b) im Garten
- c) im Park

Was ist kaputt?

- a) das Auto
- b) das Fenster
- c) die Perlenkette

(Fišarová, O., Zbranková, M., 2001, s. 20)

Příloha 5

Die Lorelei

Heinrich Heine

Ich weiß nicht was soll es bedeuten,
Dass ich so traurig bin;
Ein Märchen aus alten Zeiten,
Das kommt mir nicht aus dem Sinn.
Die Luft ist kühl und es dunkelt,
Und ruhig fließt der Rhein;
Der Gipfel des Berges funkelt
Im Abendsonnenschein.
Die schönste Jungfrau sitzet
Dort oben wunderbar;
Ihr goldnes Geschmeide blitzet,
Sie kämmt ihr goldenes Haar.
Sie kämmt es mit goldenem Kamme
Und singt ein Lied dabei;
Das hat eine wundersame,
Gewaltige Melodei.
Den Schiffer im kleinen Schiffe
Ergreift es mit wildem Weh;
Er schaut nicht die Felsenriffe,
Er schaut nur hinauf in die Höh´.
Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn;
Und das hat mit ihrem Singen
Die Lore-Ley getan.

(Beneš, E., Haupt, J., Niedermaierová, P., 1966, s. 31)

Wanderers Nachtlied

Johann Wolfgang Goethe

Über allen Gipfeln

ist Ruh,

in allen Wipfeln

spürest du

kaum einen Hauch.

Die Vöglein schweigen im Walde.

Warte nur, balde

Ruhest du auch.

(Beneš, E., Haupt, J., Niedermaierová, P., 1966, s. 20)

Příloha 6

Reálie – návrh cvičení

1. Ergänze!

Wien ist die Hauptstadt von _____

Berlin ist die Hauptstadt von _____

München ist die Landeshauptstadt von _____

Bern ist die Hauptstadt von _____

Prag ist die Hauptstadt von _____

2. Male die Flaggen!

Deutschland

Österreich

die Schweiz

3. Ergänze!

Welche Farben haben die Flaggen.

a Deutschland

b die Schweiz

c Österreich

4. Was ist das? Schreib auf!

A _____

D _____

CH _____

€ _____

CZ _____

Für kluge Köpfe

die BRD _____

BMW _____

VW _____

XI

5. Wie heißen die Städte auf Tschechisch. Antworte!

München, Nürnberg, Regensburg, Potsdam, Wien, Brünn, Köln, Pilsen, Prag, Genf, Aachen, Bremen, Olmütz, Eger, Falkenau, Karlsbad, Linz, Dresden, Basel, Leipzig, Mainz, Passau.

6. Wohin fahren die Leute. Ergänze!

_____ Wien	_____ Tschechien
_____ Schweiz	_____ Hamburg
_____ Österreich	_____ Bern
_____ Berlin	_____ BRD
_____ Slowakei	_____ Linz

7. Wo waren wir? Ergänze und Schreib!

_____ Tschechien	_____ Prag
_____ Schweiz	_____ Deutschland
_____ Innsbruck	_____ Bayern
_____ Slowakei	_____ Wien

8. Sag es auf Tschechisch. Überlege!

Für kluge Köpfe.

die Donau, Bayern, der Rhein, Sachsen, die Elbe, der Bodensee, die Eger, die Ostsee, Mähren und Schlesien, die Moldau, Österreich, das Riesengebirge, die Schneekoppe (1602 m), das Erzgebirge, Ga – Pa, der Schwarzwald

9. Woher kommen die Touristen. Ergänze!

_____ Deutschland	_____ Österreich
_____ Pilsen	_____ Slowakei
_____ Schweiz	_____ Tschechische Republik
_____ München	_____ Sachsen

10. Welche Bundesländer haben eine Grenze (hranice) zu Tschechien? Schreib auf und lies!

11. Unsere Nachbarn sind: _____

12. Ergänze!

__ land, ____ Schweiz, Öster _____, Ba_ern, W_ _ n, ____ern, Ham____, M_nchen,
Tsche____, die Schwei_, ____ reich, B_rl_n

13. Kreise an! Zakroužkuj.

Düsseldorf ist:

A eine Stadt

B ein Dorf

C ein Berg

Zwinger ist

A ein Fluss in Österreich

B ein Museum in Dresden

C ein Maler aus der Schweiz

Prater ist

A ein Gebirge in Deutschland

B ein Berg bei Wien

C ein Park in Wien

Mozart war

A ein Komponist

B ein Schriftsteller

C ein Sportler

Nürnberg ist

A ein Berg

B eine Stadt in der Schweiz

C eine Stadt in Bayern

Příloha 7

Ich kann das deutsche ABC

Ordne nach dem ABC

Wolfgang, Leopold, Uwe, Amelia, Pietro, Melanie, Paul, Tobias, Sarah, Niklaus

(Krulak- Kempisty, E., Reitzig, L., Endt, E., 2013, s. 13)

Wie heißen die Wörter?

der TERPUCOM – der Computer

die ZEKAT - _____

das BYHOB- _____

die MIFALIE - _____

die TINÄRZ - _____

der TOGRAFFO - _____

(Aufderstrasse, H., Müller, J., Storz, T., 2003, s. 29)